

Nagihan Eren

Dr., Ankara/Türkiye

Dr., Ankara/Türkiye

eposta: nagehaneren38@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2820-1288>

Atıf/Citation: Eren, Nagihan. 2026. Arşiv Belgelerine Göre İsmet İnönü Dönemi'nde Komünist Faaliyetler ve Alınan Önlemler (1938-1950). *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 14/2, 857-888.

<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1862316>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	13.01.2026
Kabul Tarihi/Accepted:	20.04.2026
Yayın Tarihi/Published:	15.06.2026

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE İSMET İNÖNÜ DÖNEMİ'NDE KOMÜNİST FAALİYETLER VE ALINAN ÖNLEMLER (1938-1950)

Öz

Komünizm, 19. yüzyılda endüstriyel kapitalizmin neden olduğu kötü yaşam koşullarına karşı bir tepki olarak gelişmiştir. Toplumsal ve ekonomik bir değişim teorisi olarak küresel çapta kitlesel hareketlere neden olmuştur. Türk siyasi tarihinde ise ilk olarak 19. yüzyılda etkileri görülen komünizme karşı Millî Mücadele ve Atatürk Dönemi'nde temkinli yaklaşmıştır. İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı olduğu dönemde komünizm faaliyetleri sert tedbirlerle kontrol altına alınmış ve örgütlenme çalışmalarına izin verilmemiştir. Ancak İnönü Dönemi'nde Türkiye'de ve dünyada değişen konjonktürel ortam söz konusu faaliyetleri cesaretlendirmiştir. Nitekim II. Dünya Savaşı'nda gerçekleşen Rus ilerleyişi ve savaştan sonra Türkiye'nin demokrasiye geçme kararı Türk komünistlerini motive etmiştir. Bu çalışma Atatürk'ün ölümünden sonra İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı olarak siyasi hayatına devam ettiği dönemi kapsamaktadır. Söz konusu bu dönemde Türk solu ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Ancak Türkiye Cumhuriyeti arşiv belgeleriyle yapılan bu araştırma, komünizm meselesinin idari mekanizmaya yansıma biçimini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Bu çalışma ile komünist faaliyetler, adli ve idari makamlar tarafından alınan önlemler, Soğuk Savaş ekseninde Türkiye Cumhuriyeti'nin iç ve dış politikası ortaya konulmuş olacaktır. Bu bağlamda komünist faaliyetlerin arkasındaki saikler tartışılmaktadır. Arşiv belgeleriyle yapılan bu çalışmanın mukayeseli bilimsel çalışmalar için farklı bir perspektif sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Komünizm, Türk Solu, İsmet İnönü, Türkiye Cumhuriyeti Arşiv Belgeleri, Soğuk Savaş.

COMMUNIST ACTIVITIES AND MEASURES TAKEN DURING THE İSMET İNÖNÜ PERIOD ACCORDING TO ARCHIVE DOCUMENTS (1938-1950)

Abstract

Communism developed in the 19th century as a reaction to the poor living conditions caused by industrial capitalism. As a theory of social and economic change, it has led to mass movements on a global scale. In Turkish political history, communism, whose effects were first seen in the 19th century, was approached cautiously during the National Struggle and the Atatürk era. During the period when İsmet İnönü was president, communist activities were kept under control with harsh measures and no organizational activities were allowed. However, the changing circumstances in Türkiye and the world during the İnönü era encouraged these activities. Indeed, the Russian advance in World War II and Turkey's decision to transition to democracy after the war motivated Turkish communists. This study covers the period after Atatürk's death, when İsmet İnönü continued his political life as president. Many studies have been conducted on the Turkish left during this period. However, this research, conducted using archival documents of the Republic of Turkey, is significant because it demonstrates how the issue of communism was reflected in the administrative mechanism. This study will reveal communist activities, measures taken by judicial and administrative authorities, and the domestic and foreign policy of the Republic of Turkey in the context of the Cold War. In this context, the motivations behind communist activities are discussed. It is thought that this study conducted with archival documents will provide a different perspective for comparative scientific studies.

Keywords: Communism, Turkish Left, İsmet İnönü, Archive Documents of the Republic of Türkiye, Cold War.

Giriş

Sınıfsız bir toplum anlayışını idealize eden komünizme göre dünya tarihi sınıfların mücadelesinden oluşmaktadır. Bu bağlamda siyasal iktidar kendi varlığını, bir sınıfın başka bir sınıfı ezmesi suretiyle inşa etmiştir. Karl Marx ve Friedrich Engels'in öncülük ettiği bu teoride üretim araçlarını kontrol eden burjuvaziye karşı, işçi sınıfı mücadeleyi gerçekleştirecektir. Söz konusu bu sürecin sonunda ise sömürülen işçi sınıfı siyasal iktidarı ele geçirecek ve kendisini egemen sınıf ilan edecektir (Marx, Engels 2013: 83-84). Ancak komünist teorinin temelini oluşturan işçi sınıfının hayat şartları 19. yüzyılın sonunda demokrasinin gelişimiyle birlikte kademeli olarak iyileşmiştir. Sendikal haklara, siyasi örgütlere, spor kulüplerine ve sosyal derneklere kavuşan işçiler sosyo-ekonomik güvenlikleri hususunda ciddi kazanımlar elde etmiştir. Bu sayede endüstriyel toplum içerisine entegre edilmişlerdir. Bu durum komünizmden yöntem olarak ayrılan ama onunla benzer ideolojik görüşlere sahip olan sosyalizmi ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda yasal olarak demokrasi içerisinde hak arayışını savunanlar sosyalist veya sosyal demokrat olarak tanımlanırken Lenin devrim modelini savunanlar ise genellikle komünist unvanını benimsemiştir (Heywood 2013: 117-118). Ancak komünizm, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde (SSCB) Komünist Partiden başka hiç kimsenin parti kurmadığı bir siyasal rejim ortaya çıkarmıştır (Barkın 1948: 3-6).

Türk siyasi tarihinde ise Marksist düşünceye dair gelişmeler ilk olarak 19. yüzyılda ortaya çıkmaya başlamıştır. Avrupa'da eşitlik, adalet ve ezilen sınıfların özgürlüğü gibi kavramlarla gelişen komünizm, Osmanlı Devleti'nde azınlıkların ayrılıkçı düşünceleriyle birlikte etki gücünü artırmıştır. Nitekim ilk işçi sendikaları Selanik'te kurulmuştur. Üyelerin

Arşiv Belgelerine Göre İsmet İnönü Dönemi'nde Komünist Faaliyetler ve Alınan Önlemler (1938-1950)

çoğunluğunun gayrimüslim tebaadan oluştuğu bu sendikalarda komünizm, bağımsızlık için araçsallaştırılmıştır. Başka bir deyişle Osmanlı Devleti'nde komünizmin ortaya çıkışı sınıf temelli bir argümana sahip olmamıştır. Mesela 1910'da Hüseyin Hilmi tarafından kurulan ve 1919'da varlığına Türkiye Sosyalist Fırkası olarak devam eden Osmanlı Sosyalist Fırkası'nda (Tunaya 2015: 399-408) işçi hareketlerinin itici gücü bulunmamaktadır (Sayılğan 2009: 33-34). Esasında Osmanlı Devleti'nde bunu sağlayacak sosyal ortam da mevcut değildir. Zira Avrupa'da olduğu gibi sosyalizme eğilim gerektiren endüstriyel gelişim ve işçi sınıfı yeterli seviyeye ulaşamamıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde ise komünizme dair herhangi bir örgütlenmeye izin verilmemiştir. Öyle ki 1920'de Bakü'de kurulan Türkiye Komünist Partisinin (TKP) lideri Mustafa Suphi faili belli olmayan bir cinayetle öldürülmüştür (Sayılğan 2009: 112). Kurtuluş Savaşı yıllarında kurulan bir diğer siyasi örgütlenme Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası da siyasi varlığını devam ettirememiştir. İslam ile sosyalizmi bağdaştırarak sosyalist bir toplum düzeninin Kur'an'da olduğunu savunan bu parti, 1922 yılında kapatılmıştır (Nesimi 1977: 160). 1925'te ise Takrir-i Sükûn Kanunu ile daha sıkı tedbirler alınmış ve komünist yayınlar yasaklanmıştır (Sayılğan 2009: 147). Böylece Türk komünistleri bundan sonraki süreçte illegal döneme geçmiştir.

Türkiye'de komünist faaliyetler genellikle 3. Enternasyonal doğrultusunda gelişmiştir. Bu bağlamda Türk komünistleri, 3. Enternasyondan aldıkları emirleri Türkiye'de uygulamayı, içerideki durumu Kominterne bildirmeyi ve hücreler kurarak örgütlenmeyi amaçlamıştır (Nesimi 1977: 58-162). Nitekim Şevket Süreyya, Şefik Hüsnü, Nazım Hikmet, Eczacı Vasıf ve Aydınlık gazetesi sahibi Sadrettin Celal'in evlerinde yapılan aramada 3. Enternasyonal ile yapılan yazışmalara ait evraklar bu hususu doğrulamıştır. Ayrıca 3. Enternasyonal ile bağlantılı olarak İstanbul'da açılan bir şubede komünistlerin isimlerine göre hücreler oluşturdukları ve gizlice mekteplerde faaliyet göstermeye çalıştıkları tespit edilmiştir. Bu kişiler, Aydınlık ve Yoldaş yayınlarıyla kamuoyunda etkili olmaya çalışmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/11-65-17, 29.01.1949).

Türkiye'de 1930'lu yılların komünist faaliyetleri 1920'lerden farklılaşmaya başlamıştır. Nitekim komünistler 1930'ların ortasında artık gizli faaliyetlerde bulunmak yerine açık neşriyat ve propaganda yöntemine geçmişlerdir. Bu nedenle idari mekanizma, gençlerin ve işçilerin neşriyat serbestliği nedeniyle komünizme meyledeceğini muhtemel bir tehlike olarak tespit etmiştir. İlerleyen süreçte ise komünizme eğilimin sanıldığından daha güçlü olduğu yönünde kuvvetli şüpheler ortaya çıkmıştır (Grew 2000: 136). Öyle ki İstanbul Valiliğinin 1935'teki tespitleri söz konusu şüphelerin doğru olduğunu göstermiştir. Buna göre komünizm propagandası yüksel tahsil gençleri üzerinde etkili olmaktadır (BCA, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), 490-1-0-0/581-6-1, 25.12.1935). Bu bağlamda Nazım Hikmet, Kerim Sadi, Nizamettin Nazif ve Hikmet Kıvılcımlı idari mekanizmanın dikkatini çekmiştir. Zira söz konusu bu kişilerin yayınları gençler arasında rağbet görmüş ve komünizme eğilimi hızlandırmıştır. Bu

sebeple İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından bu kişilere ait yayınların hemen toplatılması etkili bir önlem olarak düşünülmüştür (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-6-1, 11.1.1936). Ayrıca bu süreçte Marksist faaliyetler çok yakından takip edilmiş ve bu yöndeki oluşumların önüne geçmek için tedbirler alınmıştır (BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, 30-18-1-2/82-14-16, 22.02.1938).

Bu çalışma Türk siyasetini uzun yıllar meşgul eden komünizm meselesinin belli bir dönemine mercek tutmaktadır. Bu kapsamda İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı sürecindeki komünist faaliyetleri ve alınan önlemleri arşiv belgeleri odağında analiz etmektedir. Çalışmada kullanılan arşiv belgeleri doküman analizi tekniği ile incelenmiştir. Bununla birlikte sağ ve sol düşünce gruplarına ait yayınlar ise içerik analiziyle tahlil edilmiştir. Bunun sonucunda hükümet politikalarına karşı tenkit ve onay içerikli tepkilerin niteliği değerlendirilmiştir. Yapılan literatür taramasında "Atatürk Döneminde Türkiye'de Komünist Propagandaya Karşı Alınan Önlemler" adlı çalışma tespit edilmiştir. Ancak İsmet İnönü Dönemi'yle ilgili bir çalışma bulunmamaktadır. İnönü Dönemi'yle sınırlandırılan bu çalışma, idari mekanizmanın hassasiyet noktalarını ve politikasını tartışmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda öncelikli olarak Türk solunun liderlerine ve faaliyetlerine odaklanılmıştır. Böylece Türk solunun toplum nezdinde etkili olan yönü incelenmiştir. Zira Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin sıkı bir şekilde kontrol ettiği hususların en başında Türk solunun söylemleri ve verdiği mesajlar yer almıştır. Türk soluna karşı siyasal iktidarın yaklaşımına bakıldığında antidemokratik bir politikanın sert bir şekilde uygulandığı düşünülebilir. Ancak bu noktada Türk Dışişleri Diplomatik Arşivinden elde edilen bilgiler, hükümetin çok farklı kaygılar yaşadığını göstermiştir. Öyle ki komünizm meselesinin kişilere ve ideolojik gruplara göre değişen yorumu karşısında Türkiye Cumhuriyeti'nin yaklaşımını resmî kaynaklardan tahlil eden bu çalışma, söz konusu meselenin farklı bir cephesini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Zira güvenlik birimlerinin, istihbarat kaynaklarının ve dış temsilciliklerin tespitleri Türkiye Cumhuriyeti'nin rejim ve beka tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını ortaya koymuştur.

Türk Solunun İdeolojik Öncüleri

Cumhuriyet tarihinde sol hareketlerin kuramsal ve örgütsel olarak gelişimi siyasi öncüler ile entelektüeller tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda söz konusu çalışmaların iki koldan ilerlediği söylenebilir. Sol düşüncenin ilk aşaması Hikmet Kıvılcımlı, Kerim Sadi ve Şefik Hüsnü öncülüğünde gelişmiştir. Diğer damarını ise Nazım Hikmet ve Nizamettin Nazif şekillendirmiştir. Söz konusu bu kişilerin basın-yayın alanındaki çalışmaları komünist faaliyetlerin güçlenmesine sebep olmuştur. Nitekim Şefik Hüsnü'nün çıkardığı Aydınlık dergisi siyasal iktidar tarafından birçok gencin komünist olmasından sorumlu tutulmuştur (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-6-1, 11.1.1936).

İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde komünist faaliyetlere karşı sıkı kontrol devam ettiği için solun ideolojik liderleri çalışmalarını gizli yürütmüştür. Ancak II. Dünya

Arşiv Belgelerine Göre İsmet İnönü Dönemi'nde Komünist Faaliyetler ve Alınan Önlemler (1938-1950)

Savaşı sonrası çok partili hayata geçme kararının alınmasıyla (Ahmad 1995: 148) birlikte demokratik bir ortamın oluştuğunu düşünen komünistler, faaliyetlerini açıkça yapmaya karar vermiştir. Bu bağlamda 1946'da Esat Adil Müstecaplıoğlu tarafından Türkiye Sosyalist Partisi (TSP) kurulmuştur (Gerçek, 7 Temmuz 1946: 3). Ancak bu parti kısa bir süre içerisinde kapatılmıştır. Bunun haricinde Şefik Hüsnü tarafından Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (TSEKP) kurulmuştur. TSEKP ve bu partilere bağlı sendikalar ise 16 Aralık 1946'da Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından kapatılmıştır (Sayılğan 2009: 231). Bu olaydan sonra Şefik Hüsnü'nün yerini Zeki Baştımar almıştır. Diğer yandan bu dönemde öne çıkan bir diğer isim Mihri Belli olmuştur. Ancak Mihri Belli, 1946'ya kadar tutuklu kalmış sonrasında yurt dışına kaçmıştır. Bu süreçte örgütsel olarak sol merkezli çalışmalarda ise TKP'nin etkili olduğu söylenebilir. Nitekim TKP, 1944'e kadar yeraltı örgütlemesini tamamlamıştır. Daha sonraki süreçte ise yasa dışı faaliyetleri legal faaliyetlere dönüştürmeye çalışmıştır (Sayılğan 2009: 423).

İsmet İnönü Dönemi'nde söz konusu siyasi örgütlenmelerin haricinde Kemal Tahir, Hikmet Kıvılcımlı ve Nazım Hikmet solun güçlü isimleri olarak okuyucu kitlesi üzerinde etkili olmuştur. Esasında bu kişiler 1938'de orduyu darbeye ve donanmayı isyana teşvik etmekle yargılanmıştır. Bunun sonucunda Nazım Hikmet'e yirmi sekiz (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 11.07.1940), Kemal Tahir Benerci ve Hikmet Kıvılcımlı'ya ise 15 yıl ağır hapis cezaları verilmiştir. Bu yazarlar hapislerinde sıkı kontrol altında tutulmuşlardır. Öyle ki Adalet Bakanlığı, fikir telkinine imkân ve fırsat vermemek için yazarları yakın takip altına almıştır. Bu kapsamda mektuplar ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulmuş, koşullar sık sık ve ani aramalarla denetim altına alınmıştır (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 16.04.1948). Bu süreçte hükümetin bilhassa Nazım Hikmet konusunda hassas davrandığı anlaşılmaktadır. Öyle ki Çankırı Cezaevindeki bütün aktiviteleri kayıt altına alınmıştır (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 11.07.1940).

Söz konusu yazarlar, İsmet İnönü'ye birer mektup yazarak af talebinde bulunmuşlardır. Ancak işledikleri suçun vahameti öne sürülerek hususi af talepleri reddedilmiştir (BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/209-426-6, 10.02.1941). Zira Kemal Tahir, Marksist kitapları Bahriyedeki kardeşi Nuri Tahir vasıtasıyla Yavuz gemisine sokmakla ve komünizmi Bahriyeli askerler arasında yaymaya çalışmakla suçlu bulunmuştur. Kemal Tahir ise verilen cezanın sebebini gazeteci ve muharrir sıfatıyla Nazım Hikmet'le görüşüyor olmasına dayandırmıştır. Ayrıca kütüphanesinin çoğunluğunu oluşturan sosyalizm aleyhtarı kitaplara dikkat edilmediğini ifade etmiştir. Kemal Tahir'e göre yargı taraflı davranmıştır (BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/209-426-6, 10.02.1941).

Hikmet Kıvılcımlı ise yayınladığı kitapların donanmada okunması sebebiyle yargılanmıştır. Söz konusu kitaplar, donanmanın disiplinini sarsıcı mahiyette görülmüştür. Zira Kıvılcımlı, 1935'te Marksizm Bibliyoteği adıyla bir yayınevi kurmuş ve Karl Marx başta

olmak üzere önde gelen Marksistlerin çevirilerini burada yapmıştır (Kıvılcımlı 1980: 226,281). Ancak Kıvılcımlı, tutuklanma sebebini Alman Propaganda Bakanı Gobbels'e karşı verdiği tepkiyle açıklamıştır. Zira Gobbels, Nazi Kongresi'nde Türkiye'yi Alman nüfuzu altına girdiğini belirten bir beyanatta bulunmuştur. Kıvılcımlı ise bu beyanat karşısında dayanamayıp Türkiye'nin silahlanması gerektiğini yazmıştır. Kıvılcımlı bu gelişmeleri açıklayarak orduyu darbeye teşvik hususunda herhangi bir söz ve imada bulunmadığını belirtmiş ve affını istemiştir (BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/209-426-6, 10.02.1941; BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 25 K. Evvel 1940). Esasında komünizm propagandası yapmakla suçlanan yazarların bu cezaları almasında daha önceki yıllarda haklarında oluşan komünist yargının devam ettiği söylenebilir. Nitekim mahkeme heyeti, Kıvılcımlı'nın geçmişte aldığı cezalardan sonra dahi illegal çalışmalara devam ettiğini göz önünde bulundurarak hüküm vermiştir (BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/209-426-6, 10.02.1941). Nazım Hikmet ise Millî Mücadele yıllarından itibaren hareketleri takip altına alınan kişilerin başında gelmiştir. Öyle ki Millî Mücadele yıllarında Vala Nureddin ile birlikte muallimlik görevi için Kars'a tayin edilen Nazım Hikmet'in buradan Tiflis'e gittiği, Tiflis'te komünistliğe intisap ettiği ve Kars'a geri dönmediği kayıt altına alınmıştır (BCA, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA), 571/34966-137843-6, 17.10.1921). Ayrıca Nazım Hikmet'in Moskova Üniversitesi'nde tahsilde bulunduğu süreçte Bolşeviklik lehine neşriyatta bulunduğu tespit edilmiştir. İstanbul'a geldiği andan itibaren ise Nazım Hikmet'in yakın gözlem altında tutulduğu anlaşılmaktadır (BCA, TDA, 571/34966-137843-2, 17.08.1924). Bu örneklerle ilişkili olarak askerî ve idari makamlar, komünistliği ile tanınan kişilerin kanaat ve faaliyet tarzlarını asla değiştirmeyeceğine inanmıştır (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 24.07.1948).

Türkiye'de komünist faaliyetler, esasında Atatürk ve İnönü Dönemi'nde birbirine benzer doğrultuda gelişmiştir. Nitekim her iki dönemde de Türk solunun resmî ideolojiyi meşrulaştırdığı ve bu nedenle alternatif bir toplum projesi olarak varlık gösteremediği görülmektedir. Hiç şüphesiz gerek Osmanlı Devleti'nden devraldığı mirasın cılız tortuları gerek Avrupa'daki sosyalist hareketlerin tarihi sürecini tam olarak kavrayamaması komünist faaliyetlerin kendi özüne yabancı kalmasına neden olmuştur. Mesela sınıfsız, imtiyazsız ve kaynaşmış bir toplum idealini hedefleyen Kadro hareketi bu fikriyata bir taraftan sosyalizm derken diğer taraftan kendi oluşumlarını rejimle sentezleme yoluna gitmiştir (Nesimi 1977: 147). Arşiv belgelerine bakıldığında ise Türk solunun söz konusu bu yapısının İsmet İnönü Dönemi'nde de devam ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim İsmet İnönü'ye yazılan özel af dilekçelerinde rejimi savunan ve İnönü'yü öne çıkartan cümleler, komünizmi rejimle sentezleyen ideolojik bakışın karakteristiği olarak devam etmiştir:

"Celal Bayar başvekildi. İsmet İnönü gibi memleket mukadderatını yıllarca müddet muvaffakiyetle idare etmiş bir milli şefin velev sıhhi muazzeret dolayısıyla dahi Cumhuriyet Hükümeti başından ayrılmasından müteessir oldum... İsmet İnönü'nün

Arşiv Belgelerine Göre İsmet İnönü Dönemi'nde Komünist Faaliyetler ve Alınan Önlemler (1938-1950)

Vatanda ve Cihanda başardığı ileri harekâtı tebarüz ettirip, Gobbels'in tecavüzünü iade etmek...bugün münakaşa edilmez bir hakikat olarak İsmet İnönü Türkiye Cumhuriyeti'nin başıdır ve Milli Şeftir." (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 28.12.1948).

Hikmet Kıvılcımlı'nın İnönü'ye yazdığı bu mektup gibi 1940'ta affını talep eden bir diğer yazar ise Kemal Tahir olmuştur. Tahir, Eminönü Halkevi Tarih ve Edebiyat Şubesinin en eski üyelerinden biri olarak cumhuriyet rejimine faydalı olmaya çalışırken tutuklandığını belirtmiştir. Ayrıca rejim aleyhtarı tek bir satır yazısının ve hareketinin olmadığını bildirmiştir. Bu hususta hem Halkevindeki faaliyetlerinin hem de Karagöz gazetesindeki fıkra, roman, makale ve hikayelerinin delil sayılmasını istemiştir (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 25 K. Evvel 1940). Komünizmi Türkiye'ye uyarlamaya çalışan ideolojik öncülerin rejim ile İnönü'nün şahsını birleştirmiş olması söylemlerinin en dikkat çekici tarafı olarak ifade edilebilir. Esasında bu yöntemle kendi dünya görüşleri olan komünizmi cumhuriyet rejimi ile birleştirmişlerdir. Hiç şüphesiz Cumhuriyet Dönemi'nde demokratik kurumların gelişmiş olmaması Marksist entelijansiyanın ideolojisini Kemalizm'le sentezlemesinde etkili olmuştur (Belge 2008: 30-32). Ancak diğer taraftan Türk komünistlerinin Komintern ile ilişkileri ve Lenin modelini tercih etmeleri ideolojik yöntemlerinin demokratik kurumlarla birbirine aykırı olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte sol düşüncenin bağımsız bir şekilde kimliğini inşa edememesi hususunda CHP'nin aşırı otoriter ve bürokratik yönetiminin etkili olduğu söylenebilir. Zira bu dönemde komünizm propagandası yapan kişiler aynı zamanda İnönü'nün ve hükümetin manevi şahsiyetine hakarete bulunduğu gerekçesiyle ceza almıştır. Bununla birlikte CHP ve İnönü övgüleri sadece solun ideolojik öncüleriyle sınırlandırılmaz. Öyle ki bu davranış tarzı sıradan vatandaşta dahi görülmektedir. Mesela komünist olmadığını kanıtlamaya çalışan bir vatandaş "Allah'ım, namusum üzerine yemin ederek söz veriyorum ki Cumhuriyet Halk Partisi benim partimdir" diyerek seçim günlerinde en ücra köşelere kadar CHP lehine tenvir ve irşat yapacağını belirterek affını istemiştir (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 28.12.1948).

İsmet İnönü Dönemi'nde Marksist olmakla suçlanan bir diğer grup Dil Tarih Coğrafya Fakültesi (DTCF) hocaları olmuştur. Pertev Boratav, Behice Boran, Niyazi Berkes ve Mediha Berkes *Görüşler* adlı Marksist eğilimli siyasi dergiye yazı yazmış ve derginin yazı heyetinde bulunmuşlardır (Görüşler 1 Aralık 1945). İlk nüshası 1 Aralık 1945'te çıkan derginin ikinci nüshası İstanbul Üniversitesi öğrencilerinin nümayişi nedeniyle yayınlanamamıştır (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 11.03.1947). Bu olaylar neticesinde öğretim üyeleri yüksek tahsil gençlerini zararlı istikametlere yönelttiği gerekçesiyle bakanlık emrine alınmıştır (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 25.12.1947). DTCF hocaları ise Danıştaya açtıkları davayı kazanarak vazifelerine iadelerini istemiştir (BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/143-24-21, 14.05.1946). Boran ve Boratav'ın daha önce yayınlanan *Yurt ve Dünya* adlı derginin sahipliğini üstlenmesi komünist propaganda yaptıklarına dair kanaati kuvvetlendirmiş olsa da (BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/143-24-21, 14.05.1946) Danıştay, DTCF hocalarını haklı

bulmuştur (BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/143-24-21, 14.05.1946). Ancak Millî Eğitim Bakanlığı hocalara ait derslerin ödeneğini kaldırmıştır. Böylece dersler müfredat dışı bırakılırken öğretim üyeleri kadrosuz kalmıştır (Karpaz 2017: 453).

DTCF olayı esasında demokrasiye geçiş kararının alındığı bir dönemde komünizme karşı sıkı kontrol politikasının devam edeceğini göstermiştir. Bu nedenle Türk komünistleri kitlesel bir güce ulaşamamıştır. Ancak bu süreçte komünist faaliyetler kurumlar, öğrenciler, çiftçiler ve işçiler arasında yayılmaya başlamıştır. Bu nedenle İnönü Dönemi'nde komünist faaliyetler sistematik ve ayrıntılı incelemelerle engellenmeye çalışılmıştır.

Komünist Faaliyetler ve Alınan Önlemler

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra demokratik düzene geçme kararı Türk siyasetinin başlıca konusu olmuştur. Bu süreçte demokrasi ve hürriyet kavramları günlük hayatın öznesi haline gelirken ülkede adeta demokrat olma yarışı başlamıştır (Nesin, Gün 22 Mayıs 1946). Söz konusu demokratik süreci savunan grupların başında ise Türk solu yer almıştır (Müstecabi, Gerçek 7 Temmuz 1946; Ant Gençlik Yayını 1 Ağustos 1945). Öyle ki 1945'te Behice Boran öncülüğünde kurulan İlerici Demokrat Gençlik Derneğinin yayın organı olan Ant Gençlik, ilk sayısına İsmet İnönü'nün nutuklarıyla başlamıştır. Bu yayında İsmet İnönü, demokratik sürecin mimarı olarak takdir edilmiştir (Ant Gençlik Yayını 15 Mart 1945). Ancak kısa bir süre sonra sol gruplarda demokratik süreçle ilgili şüpheler ortaya çıkmaya başlamıştır. Zira Türk solu, otoriter yönetimin demokrasi maskesi altında devam edeceğini ileri sürmüştür (Ziya, Gerçek 9 Temmuz 1946; Aybar, Hür Şubat 1947). Bu bakışa göre Nazım Hikmet ve Hikmet Kıvılcımlı'nın hala tutuklu bulunması, Kerim Sadi ve Abidin Nesimi'nin ise sürgünde olması demokrasiyle bağdaşmamaktadır (Gerçek 13 Temmuz 1946). Bu sebeple Sabiha Sertel yeni süreci "zincirli hürriyet" olarak tanımlamıştır. Zira sol düşünceye göre fikir ve vicdan hürriyeti menedilmekte, siyasi partiler yasaklanmakta ve işçilerin teşkilatlanmasına izin verilmemektedir (Sertel, Görüşler Aralık 1945). Ayrıca demokrasi ilanına rağmen sıkıyönetim hala devam etmekte ve polisin geniş yetkileri bulunmaktadır. Bu nedenle TSP, 1946 seçimlerine katılmama kararı almıştır (Gerçek 10 Temmuz 1946).

Türkiye'nin bu yeni döneminde demokrasi ve hürriyet kavramları Türk sağında da en çok tartışılan konuların başında yer almıştır. Ancak bu süreçte milliyetçi- muhafazakâr gruplar demokratik rejimin işleyişine odaklanmamıştır. Zira demokratik rejimin komünist sistem için araçsallaştırılacağı şüphesi bu gruplarda baskın bir düşünce olarak öne çıkmıştır. Bir başka ifadeyle milliyetçilere göre komünistler demokratik sistemi yıkmak için hürriyet kavramını kullanmaktadır. Bu nedenle sol grupların hürriyet talebi samimi bulunmamıştır (Sançar, Altın Işık 15 Ocak 1947). Komünist sistem tasavvurları ise ülkenin geleceği için oldukça tehlikeli görülmüştür (Kurtuluş, Bozkurt Eylül 1940). Bilhassa komünistlerin gizli yürüttüğü ileri sürülen 5. kol faaliyetlerinin Millî Eğitimde ve siyasi sahada etkili olduğuna inanılmıştır. Bunun için komünist öğretmenlerin işine son verilmesi ve komünist partilerin kapatılması

Arşiv Belgelerine Göre İsmet İnönü Dönemi'nde Komünist Faaliyetler ve Alınan Önlemler (1938-1950)

istenmiştir (Akkoyunlu, Davran 30 Nisan 1948; Urazoğlu, Doğu Mart-Mayıs 1948; Sofuoğlu, Kalem Ekim 1948; Arık, Kalem Haziran 1949). Komünistlerin hürriyet yanlısı görünmesinin bir taktik olduğunu düşünenlerden birisi de İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'dir. Ona göre komünistler ihtilal hazırlığı için demokrasiden faydalanacaklar, hürriyeti suistimal ettikten sonra ise demokratik sistemi ortadan kaldıracaklarıdır. Ayrıca Sökmensüer'in komünist teşkilatların hedefinde milliyetçi büyük kitlelerin olduğunu söylemesi (TBMM Tutanak Dergisi, 37. Birleşim 29 Ocak 1947, s. 68-70) hükümet ile milliyetçi camiayı birbirine yakınlaştırmıştır. Zira 1944 Irkçılık-Turancılık davasıyla işkence gören ve baskı altına alınan Türkçülerin yaşadıkları süreç unutulmamıştır (Altın Işık 15 Şubat 1947).

Demokrasiye geçme süreci sağ ve sol düşünce grupları arasındaki ideolojik ayrılığı belirginleştirirken politik tartışmaları da şiddetlendirmiştir (Gerçek 12 Temmuz 1946). Bununla birlikte Türk solu muhalif yönünü ortaya koymak için daha cesur davranmıştır. Bu kapsamda bilhassa basın-yayın faaliyetlerini kullanmıştır. Ancak Aralık 1945'te binlerce öğrencinin Tan gazetesini komünist olmakla suçlayarak matbaa binasını tahrip etmesi (Kabacalı 1992: 102-108; Karakuş 1977: 98) Türk solunun önde gelen isimlerine gözdağı vermiştir. Bütün bu gelişmeler kurulan demokrasinin belli sınırlarının olacağını göstermiştir (Tunçay 1983: 1976). Benzer şekilde Millî Türk Talebe Birliğinin İstanbul'da komünizme karşı mücadele konusunda gerçekleştirdiği yoğun katılımlı toplantı (Akşam, 25 Aralık 1947) demokratik sürecin siyasi kanallar tarafından biçimlendirildiğini ortaya koymuştur. Nitekim CHP Genel Sekreteri Tefvik Fikret Sılay'ın isteği ile hatiplerin oldukça etkili konuşmalar yapması (BCA, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, 30-01-0-0/42-252-1, 05.01.1948) komünizme karşı öğrenciler içerisinde kolektif bir düşünce geliştirilmeye çalışıldığını göstermektedir.

İnönü Dönemi'nde komünizm hususunda bilhassa basın-yayın faaliyetleri kontrole tabi tutulmuştur. Mesela Behice Boran tarafından II. Dünya Savaşı yıllarında çıkartılan *Adımlar* (Adımlar Mayıs 1943), *Yurt ve Dünya* (Yurt ve Dünya Mart 1941) dergileri yasaklanmıştır (BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, 30-18-1-2/105-31-8, 16.05.1944). Aziz Nesin, Sabahattin Ali ve Rıfat Ilgaz tarafından çıkartılan siyasi mizah gazetesi *Marko Paşa* kapatılmıştır (BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, 30-18-1-2/118-79-10, 08.12.1948). Yine bu gazetenin devamı olan *Hür Marko Paşa* ise henüz yeni yayınlanmışken yasaklanmış (BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, 30-18-1-2/118-98-18, 10.02.1949) ve bütün sayıları toplatılmıştır (BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, 30-18-1-2/120-54-14, 06.07.1949). Komünizmle suçlanan yayınların hak ve adalet mefhumlarına sığınarak gizli bir şekilde halkı etkilemeye çalıştıklarına hükmedilmiştir. Bu nedenle adli makamların müteyakkız olmaları ve ceza kanunun uygulanması konusunda hassasiyet gösterilmesi istenmiştir. Bu bağlamda Lalapaşa gazetesi, işçi kitlesinin acıklı durumundan bahseden yazıları nedeniyle takibat altına alınmış ve halk içerisinde tefrika oluşturmakla suçlanmıştır. Siyasal iktidar bütün bu gelişmelere bağlı olarak daha ayrıntılı tahkikat yapma ihtiyacını hissetmiştir. Nitekim komünist oluşumları ve

faaliyetleri tespit etmek üzere CHP içerisinde bir komisyon kurulmuştur (BCA, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, 30-01-0-0/42-252-1, 08.06.1948). Buna göre İl İdare Kurulu başkanlarının ya da sivil vatandaşların komünist faaliyetlerle ilgili görüşleri CHP Genel Sekreterliğine sunulmuştur (BCA, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, 30-01-0-0/42-252-1, 22.01.1948; BCA, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, 30-01-0-0/42-252-1, 25.12.1948). Genel Sekreterlik de bu yargıları bölge müfettişlerine göndermiştir. İnceleme yapan bölge müfettişleri, sonucu ve mütalaalarını parti merkezine iletmıştır. Böylece komünizmle ilgili yapılan şikayetler hususunda sistematik bir inceleme yapılmıştır (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 28.12.1948; BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 14.01.1947; BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 07.04.1947; BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 06.09.1946).

Komünist faaliyetler hususunda parti kadrolarının yaptığı ayrıntılı araştırma, askerî ve idari makamlar tarafından da yapılmıştır (BCA, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, 30-1-0-0/66-410-1, 17.09.1948; BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 3.9.1948). Mesela İstanbul Türk Talebe Birliği adresine gönderilen Yugoslavya'da yayınlanan Bulletin adlı dergiyi Sıkıyönetim Komutanlığının, postaneden alarak sahiplerine teslim etmemesi Türkiye'ye posta giriş-çıkışlarının çok sıkı bir kontrole tabi tutulduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir (BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/88-578-11, 23.06.1947). Ayrıca komünizm propagandası yapan kişiler daha pasif görevlere alınmıştır (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 28.12.1948). Bununla birlikte İnönü Dönemi'nde komünist faaliyetlere karşı yapılan takibat bütün kurumlara kadar genişletilmiştir. Bu kapsamda propaganda faaliyetinde bulunan öğretmenler hakkında tahkikat yapılmıştır (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 8.12.1948). İdari mekanizmanın bu uygulamalarına karşı Türk solu, antikomünist politikanın bir taktik olduğunu ileri sürmüştür. Bu bakışa göre komünizm vehmi, halkı susturmak ve CHP'nin iktidarda kalması için canlı tutulmaktadır. Üniversite hocalarının atılması, öğrenci eylemlerinin yapılması ve basın yayın organlarının kapatılması meselelerinde de iktidarın yönlendirici rolü olduğu ileri sürülmüştür (Ali, Zincirli Hürriyet 5 Şubat 1948; Aybar, Hür 8 Şubat 1947). Diğer taraftan sol görüşlü öğretmenlerin bakanlık kadrolarından uzaklaştırılması milliyetçi camiada memnuniyetle karşılanmıştır. Zira Marksist fikirlerle en çok mücadele eden kesimin milliyetçi öğretmenler olduğu belirtilmiştir (Altın Işık 15 Şubat 1947).

İnönü Dönemi'nde tramvay ve deniz işçilerinin çalıştığı yerler komünizm faaliyetleri hususunda takip edilen diğer noktalar olmuştur. Zira tramvay ve deniz işçileri üzerinde bilhassa TSP etkili olmaya çalışmıştır. Bu kapsamda TSP tarafından işçilere düzenli olarak işçi-köylü sınıfının davaları ve Marksizm ile ilgili konferanslar verilmiştir (Gün 23 Kasım 1946; Gün 30 Kasım 1946). Bir süre sonra TSP, işten çıkartılan ve açlık grevinde olan işçilerin, CHP yönetiminden memnun olmayan kesimlerin ve topraksız köylülerin seslerini duyurmak için başvurduğu bir merci haline gelmeye başlamıştır (Gerçek 18 Temmuz 1946; Gerçek 19 Temmuz 1946). Öyle ki işçi liderlerinden oluşan heyetler, TSP'nin merkez binasında toplantılarını yapmışlardır. Burada sendikalaşma meselelerini planlamışlardır (Gerçek 15

Arşiv Belgelerine Göre İsmet İnönü Dönemi'nde Komünist Faaliyetler ve Alınan Önlemler (1938-1950)

Temmuz 1946). Esasında tramvay ve deniz işçileri komünist propagandanın önceden beri etkili olduğu grupların başında gelmiştir. Bu nedenle Moskova'da Nazım Hikmet ve Şevket Süreyya Aydemir ile birlikte öğrenim gören Sarı Mustafa lakaplı Mustafa Börtlütçe (Nesimi 1977: 139) takip edilmiştir. Ayrıca işçi birliklerinde propaganda yapmasından endişe duyulan Esat Adil Müstecaplıoğlu da izlenmiştir. Ancak antikomünist mücadelede Millî Emniyet Teşkilatının yeterli tahsisata sahip olmaması çalışmaları menfi anlamda etkilemiştir. Bu nedenle Emniyet Teşkilatının teknik yetersizliği göz önünde bulundurularak işçi çalıştıran devlet müesseseleri komünizme karşı ikaz edilmiştir. Başka bir deyişle yöneticiler kendi kurumlarında komünist faaliyetleri tespit etme hususunda sorumlu tutulmuştur (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 24.07.1948). Ayrıca komünist hareketlerin en üst kademelerinde ve Komintern ile ilişkileri düzenleyen komitenin yönetici kadrolarında Türk hükümetlerinin istihbaratçıları daima olmuştur (Nesimi 1977: 162). Dolayısıyla komünizme karşı en etkili mücadele yöntemlerinden birinin de istihbarat olduğu görülmektedir. İstihbarat çalışmalarıyla ilgili olarak devlet dairelerinde komünist kişileri tespit etmekle görevli devlet memuru müstahbirlerin olduğu anlaşılmaktadır. Mesela İstanbul'da bilgi toplamakla görevli 2 Numaralı Müstahbir, komünist gelişmelerden ve yabancıların faaliyetlerinden sorumludur (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 28.12.1948). Müstahbirin raporuna göre İstanbul'da komünizm akımıyla birlikte eroin, döviz kaçakçılığı, kumar ve randevu evi işletmek başlıca problemlerdir. Kültürel komünizmin etkili olduğu İstanbul'da SSCB'nin haber ajansı olan Tass Ajansının muhabiri Viladimir Çubukof bu çalışmaları yürütmektedir. Çubukof'un Türkiye'de komünizmin gelişiminden umutlu olduğu anlaşılmaktadır. Zira Çubukof, eğitim-öğretim kurumlarında günden güne komünistliğin anlaşıldığına; köylü ve amele çocuklarının komünizmin rehberi olacağına inanmıştır. İstanbul haricinde ise komünizm çalışmaları köy ve kasabalarda muallim, avukat, tabip ve çeşitli mesleklere sahip kişiler vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Bu kişiler kolektif fikir oluşturmak için kültürel çalışmalara ağırlık vermiştir. Bilhassa öğrenciler içerisinde 1926'da başlayan komünist teşkilatlanmalar, 1940'lı yıllarda Bulgaristan üzerinden gelen etkilere açık bir şekilde devam etmiştir. Ayrıca resmî kayıtlarda Türkiye'deki komünistlerin sayısının tam olarak belirtilmesi dikkat çekicidir. Buna göre komünistler içerisinde 125 muallim, 35 muallime, 40 dişçi, 90 tabip, 28 hukukçu-avukat bulunmaktadır (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 28.12.1948). Yine bir istihbarat raporunda komünist talebelerle ilgili bilgilerin polise kesinlikle verilmemesi, aksi taktirde takibatın akamete uğrayacağı bildirilmiştir (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 28.12.1948). Söz konusu istihbarat belgelerinde çift hilalli simgenin kullanıldığı görülmektedir. Bu durum aynı zamanda çok gizli olan belgelerde çift hilal şifresini kullanan Teşkilat-ı Mahsusa (Millî İstihbarat Teşkilâtı, erişim: 11.07.2025) geleneğinin Türkiye Cumhuriyeti'nde de varlığını devam ettirdiğini göstermektedir.

İnönü Dönemi'nde komünist düşüncenin etkili olduğu bir diğer kesim üniversite öğrencileri olmuştur. Zira hayatlarını idame ettirebilmek için birçoğu çalışmak zorunda

kalmıştır. Buna rağmen kitap ücretlerini karşılamakta dahi zorlanmışlardır. Hatta birçok öğrencinin soğuk odalarda yaşamak zorunda kalması ve akşama kadar hiçbir şey yemeden gününü geçirmesi (Hür Gençlik 13 Aralık 1946), Marksist fikirlerin yayılması için uygun bir ortam bulmuştur. Nitekim öğrencilerin maddi ve sağlık koşullarını iyileştirmek amacıyla Ankara'da Türkiye Gençler Derneği kurulmuştur. Dernek, milliyetçi öğrencileri üye olarak kabul etmemiştir. Ayrıca bu öğrencileri demokrasi aleyhtarı ve ırkçı olarak tanımlamıştır (Hür Gençlik 13 Aralık 1946). Üniversite öğrencilerinin kötü yaşam koşulları ilk defa boykot faaliyetlerinin başlamasına neden olmuştur. Tıp fakültelerinde başlayan boykot faaliyetlerinde yemeklerin yenilemeyecek kadar kötü olması protesto edilmiştir (Hür Gençlik 9 Mayıs 1947).

Öğrencilerin söz konusu kötü yaşam koşulları siyasal iktidar tarafından da tespit edilmiş ve antikomünist mücadelede önemli görülmüştür. Bu kapsamda CHP Konya İl İdare Kurulu Genel Merkezi öğrenci problemlerine çözüm bulunmasını istemiştir. Zira komünizme yönelişin artmasında yüksek tahsil gençliğinin bakımsız ve teşkilatsız bırakılması, yetersiz beslenmesi, kalacak yer bulamaması söz konusu eğilimin başlıca sebepleri olarak gösterilmiştir. Öyle ki bu tespitlere göre öğrenciler arasında ağır ekonomik şartlar tahammül edilemez dereceye ulaşmıştır (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 18.09.1948):

“Ankara ve İstanbul'da yüksek tahsil yapan gençlerimizin pek çoğu insanca ve talebe hayatına yakışacak ne bir yatacak yer bulabiliyor ne de sıhhatinin idamesi için lazım gelen gıdayı alabiliyor. Ders çalışırken gözleri kararan ve gecelerini sefil insanlar arasında adi kahvehanelerde geçirmek mecburiyetinde olan gençlerimiz pek çoktur.” (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 13.09.1948)

CHP üyesi, öğrencilerin ekonomik durumu düzeltildiği takdirde hükümete bağlılıklarının temin edilebileceğini belirtmiştir. Bu tespitlere göre en önemli motivasyon kaynaklarından olan devrimlerin ve bunu gerçekleştiren CHP'nin gençler arasında çekim gücünü kaybetmeye başladığı söylenebilir. Nitekim bu hususta benzer bir yaklaşıma Kemal Satır'ın da sahip olduğu görülmektedir:

“Bugün talebe mektepte her şeyi okur fakat bizi okumaz. Fizik, kimya, matematik ve daha buna benzer bir takım kuru kitaplar arasında bunalmış kalmıştır. Ona heyecan verecek, ona memleket istikbalinin ne olduğunu öğretecek, niçin Halk Partisi prensiplerini her şeyin üstünde tuttuğumuzu, milliyetçiliğimizin mana ve hedefini tebarüz ettirecek dersler lazımdır.” (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 28.12.1948).

Türkiye'de komünizmin yayılmasında hiç şüphesiz ekonomik durum etkili olmuştur. Zira savaş sürecinde uygulanan ekonomik politikalar büyük çoğunluğu köylü olan vatandaşın yaşam koşullarını daha da zorlaştırmıştır. Bu nedenle mevcut durumun baş sorumlusu olarak CHP eleştirilmiştir. Savaş sonrası demokratik süreçle ilgili alınan kararlar ise Türk siyaseti için umut olmuştur. Ancak söz konusu demokratik sürecin hiç şüphesiz Türk siyasi tarihinde ayrı bir yeri bulunmaktadır. Nitekim 19. yüzyılın sonunda başlayan demokratik mücadele İstanbul

Arşiv Belgelerine Göre İsmet İnönü Dönemi'nde Komünist Faaliyetler ve Alınan Önlemler (1938-1950)

merkezli aydın çevrelerde etkili olmuştur. Oysaki 1946'dan sonraki süreçte Anadolu'nun köylerine kadar demokrasi ve hürriyet kavramları tartışılmaya başlanmıştır. Bu hususta bilhassa sol yayınların okuyucu kitlesi üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Zira Türk solu bu yayınlar sayesinde ideolojik hedeflerini Anadolu'nun köy ve kasabalarına kadar genişletme imkânını yakalamıştır. Bu yayınlar ideolojik öncüler ile taban arasında diyalogun sağlanmasında başlıca aktör olmuştur. Mesela "Kim demiş hürriyetsizliğin acısını duymadığımızı? Ne yapmamızı istiyorsunuz?" şeklinde soran gençlere Mehmet Ali Aybar, tahakküm karşısında boyun eğmemeyi öğütlemektedir (Aybar, Hür 8 Mart 1947). Bir kaynak ustası ise CHP'ye karşı tepkisini bu yayınlar aracılığıyla göstermektedir (Gün Ekim 1946). Hiç şüphesiz komünizmin Anadolu'da işçi, köylü ve öğrenciler arasında etkili olmaya başlamasında Türk solunun argümanları etkili olmuştur. Zira II. Dünya Savaşı döneminde uygulanan ekonomik politika, büyük bir çoğunluğu çiftçi olan kitleler arasında sert eleştirilere neden olmuştur. Bu eleştirilerin teorik bir zemine yerleştirilmesi hususunda komünizm, güçlü bir argüman olarak araçsallaştırılmıştır. Bu nedenle Cumhuriyet tarihinde komünizmin tanınmasında ve benimsenmesinde Türk solunun söylemlerinin ve verdiği mesajların etkili olduğu ifade edilebilir.

Türk Solunun Söylemleri ve Tematiği

Komünizm, sınıfsız bir toplum inşa etmek için eşitlik ve özgürlük kavramlarını öne çıkarmıştır. Bu bağlamda her türlü yoksulluğa ve sömürüye karşı yapılacak mücadele komünist devrimin gerekçesini oluşturmuştur. Dünyada komünist liderlerin kitleler tarafından takip edilmesinde söz konusu retorik ve tematiğin etkili olduğu söylenebilir. Mesela Che Guevara'ya göre işçi sınıfı; yoksul köylüler, devrimci aydınlar ve öğrenciler sayesinde halk devrimini yapacaktır (Guevara 1992: 174). Mevcut rejim yoksulluğun sebebi olduğu için yoksulluktan kurtulmak devrimin amacını oluşturmuştur (Guevara 1990: 96). Lenin ise Rus devriminin sebeplerini yoksulluğun, kasaba ve köylerde yoğunlaşmasıyla açıklamıştır (Lenin 1992: 29). Bu görüşe göre işçi sınıfı kapitalist sistemin sömürü aracı olduğundan yoksulluk ve sefalet içinde bunalmıştır. Bu nedenle demokrasiye ve devlete karşı kayıtsız kalmıştır (Lenin 1978: 99). Küba devriminin lideri olan Fidel Castro da mücadelesini, yoksulluğa karşı savaş olarak temellendirmiştir (Castro 2004: 63). Diğer taraftan Yugoslavya'nın komünist lideri Tito ise komünizmi "Faşizme ölüm. Halka özgürlük!" olarak açıklamıştır (Tito 1992: 75).

Komünizmin söz konusu evrensel amaçları ve liderlerin söylemleri Türkiye'de de etkisini göstermiştir. Türk soluna göre sınıf farklılıklarının en alt katında köylü, işçi ve küçük esnaf bulunmaktadır. İktidarın keyfi uygulamalarından dolayı bu sınıflar açlık ve yoksulluk içerisinde kalmıştır (Nesin, Gerçek 10 Temmuz 1946; Müstecaplıoğlu, Gün 17 Kasım 1945). İktidar ise oligarşik bir hakimiyet kurmuş ve ülkenin servetini elinde tutmuştur. Patron, işveren ve CHP kadrolarını burjuva olarak tanımlayan bu düşüncenin çözüm adresinde

emekçi sınıfların hakkını veren ve sosyal adaleti savunan sosyalizm yer almıştır (Gerçek 11 Temmuz 1946; Adiloğlu, Gerçek 14 Temmuz 1946).

Arşiv belgelerine bakıldığında idari mekanizmanın takip ettiği hususların başında Türk solunun kullandığı söylemlerin olduğu görülmektedir. Öyle ki sol düşünce gruplarında fabrikada ve tarlada çalışan ama emeklerinin karşılığının alamayan işçiler; toplumsal sınıf farkları, herkesin eşit olduğu sistem arzuları, alın terinin kutsallığı, zindanda ve sürgünde olan Marksistlerin yüceltilmesi genel temalar olarak öne çıkmıştır. Mesela Cahit Saffet Irgat tarafından yayınlanan “Rüzgarlarım Konuşuyor” adlı şiir kitabının komünizm propagandası gerekçesiyle toplatılmasında söz konusu vurgular etkilidir:

“Sabır dedik, kalbimize taş bastık/ Kaldırımlar döşedik/Kalbimizin üzerinden geçtiler/
Ağalar, Efendiler” fabrika bacaları çatlayacak hırsından/ Sefaletler, felaketler ve kötü niyet/
Her gün götürüyor içimizden birini/ şu fabrika, şu vapur, lokomotif düdüğü/ şarkısını
tekrarlıyor ezilmişler şehrinin” (BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/ 87-576-1,
30.12.1946).

Upton Sinclair tarafından yazılan ve Türkçeye çevrilen Altın Zincir adlı kitabın Türkiye’de yasaklanması hususunda da benzer tonların etkili olduğu görülmektedir. Bu eserde sınıf mücadelesi övülmekte ve işçi egemenliğine dayalı bir rejim amaçlanmaktadır (BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/88-577-3, 24.02.1947). Hükümetin neşriyat yasaklama kararında SSCB’den gelen komünist etkiler belirleyicidir. Mesela Behice Boran’ın “Zirai istihsalin geriliğinin sebepleri, gelişmenin şartları” başlıklı yazısında Rusya’da uygulanan Sovkholz ve Kolkhoz sistemlerinin Türkiye’de uygulanmasını tavsiye etmesi, *Adımlar* dergisinin yasaklanmasına neden olmuştur. Yasaklanan yayınlarda Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü’nün bilhassa sefaleti, yoksul çocukların durumunu ve zenginlerin sömürüsünü vurgulayan sınıf esaslı söylemlere dikkat ettiği görülmektedir (BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/85-561-8, 09.02.1944).

Türk komünistleri faaliyetlerinde SSCB’den etkilenmiş ve söylemlerinde Lenin, Stalin övgülerini sıklıkla kullanmışlardır (Nadi 1979: 318). Bu hususta “Yaşasın Komünizm, Ankara-Moskova” yazılı ve üzerinde orak-çekiçli Türkiye haritası içeren afişler (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 28.05.1948) ve “Yaşasın Stalin Baba” (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 15.02.1948) şeklindeki sloganlar sol gruplarda sıklıkla kullanılmıştır. Siyasal iktidar ise bu tür komünist simgeleri yasaklamıştır. Nitekim Ekim Devrimi’nden ve SSCB’de komünizmin başarılarından, Lenin ve Stalin övgülerinden bahseden Gürcistan Komünist Partisi yayın organı olan Zarya Vostoka adlı gazete (BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/88-578-11, 23.06.1947), Stalin’in resimlerini yayınlayan ve komünizm propagandası yapan albümler (BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, 30-18-1-2/91-41-15, 06.05.1940), Sovyet ihtilal tarihini günü gününe yayınlayan Baha Töven takvimi (BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/87-576-2, 04.01.1947) yasaklanan bu tür yayınlardandır. Hiç şüphesiz Türk komünistlerinin Sovyetlere

Arşiv Belgelerine Göre İsmet İnönü Dönemi'nde Komünist Faaliyetler ve Alınan Önlemler (1938-1950)

eğiliminde II. Dünya Savaşı'nda savaşın seyrini değiştiren Rus zaferi etkili olmuştur. Zira bu durum Türkiye'deki komünistleri ümitlendirmiştir. Hatta idari makamlar tarafından bundan sonraki süreçte komünistlerin gayretlerini artıracakları tahmin edilmiştir (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 08.09.1944). Bu bağlamda 1944 yılının komünist eğilimi cesaretlendiren bir yıl olduğu söylenebilir. Öyle ki üzerinde bir tabancanın ve Türk bayrağına sarılı Kur'an-ı Kerim'in bulunduğu bir masa etrafında yemin etmek suretiyle komünist bir örgüt kuran öğrenci lideri Hamit Halis Tanık'ın söylemlerinde Sovyetleri ikonikleştiren temalar, Rus zaferini komünizmle sentezlemektedir (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 21.07.1944; BCA, 490-1-0-0/581-3-1, 08.06.1944):

“...hangi hükümet? Onlar vazifelerini yapmıyorlar, hep kendilerine bakıyorlar, ceplerini şişiriyorlar; Rusya'da vaziyet öyle değildir. Orada Stalin nasıl yerse, nasıl giyerse bütün halk da öyle yer öyle içer... biz de öyle olmalıyız hepimiz aynı haklara malik olmalıyız. İnsanlık bunu icap ettirir bu ideal için çalışmalıyız. Yakında Romanya ve Balkanlarda hareket olacaktır. O zaman İstanbul'da da hareket yapıp rejimi değiştireceğiz, ordunun yarısı bizimle beraberdir.” (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 08.06.1944)

Komünistlerin, ezilen sınıflarla temellendirdiği söylemler esasında 1930'lu yıllardan itibaren kullanılmıştır. Bu bakışa göre emekçinin kötü hayat koşullarından CHP sorumlu tutulmuştur. Çünkü TKP'ye göre CHP; tüccarları, fabrikatörleri, toprak ve çiftlik sahiplerini korurken emekçiyi köle olarak kullanmaktadır. Köylü ve işçinin emeğini sömürmekte, birçok vergi ile hayatı yaşanmaz kılmaktadır (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-6-1, 13.05.1933). Anadolu halkı açlık ve sefalet içinde olmasına rağmen yöneticilerin sefahat içinde yaşadığını belirten bu bakış açısı, üniversite öğrencileri üzerinde etkili olmuştur (BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/210-428-9, 04.01.1946). Sol düşünce gruplarının öğrencileri cezbeden faaliyetlerinde en etkili araç olarak matbuatın kullanıldığı göze çarpmaktadır. Sol grupların yayınlarında yapılan propaganda ise hükümet kanadında rahatsızlığa sebep olmuştur (BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/209-425-19, 07.12.1939).

Komünist propagandanın kitlelere tesir etme kapasitesinde hiç şüphesiz II. Dünya Savaşı yıllarında uygulanan ekonomi politikaları etkili olmuştur. Zira Refik Saydam, tarım ürünlerine piyasa fiyatlarının çok altında bir ücretle el koymuştur. Bu uygulama ile kırsal kesimde geçim sıkıntısı aşırı boyutlara ulaşmıştır. Diğer yandan üretken yaştaki genç erkeklerin büyük çoğunluğu askere alınmıştır. Ailesinin geçiminden sorumlu olan topraksız ya da az topraklı erkeklerin askere alınması geride kalan nüfusun çok büyük sıkıntılar çekmesine neden olmuştur (Metinsoy 2012: 90-92; Toker 1990: 23-25). Büyük çoğunluğu köylü olan halkın yaşadığı zorluklar komünist söylemlerde sıklıkla ele alınmıştır. Bu bağlamda Yüksek Ticaret Okulunun kapısına asılan bir bildiri öğrenciler arasında yayılan fikirleri aşikâr etmesi açısından dikkat çekicidir:

“Hangi komünizmden bahsediyorsunuz? Halk inlerken debdebeli saltanatınızın soygunculuğunu, fenalıklarınızı bariz misallerle halkın önüne dökmek komünistlik

midir? hayır! bu hakikatleri bildirmekten başka bir şey değildir. Komünizmin ne olduğunu pek anlayamadık, amma siz faşistler çok fenasınız..." (BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/210-428-9, 04.01.1946).

Bir başka öğrencinin *"Her cümlemenizde Türk gençliği adına konuştunuz ve 'Kemalistlik'ten bahsettiniz... konuşmadan evvel hiç çağdaşınız olan boyacının, hamalın, işçinin kanaatine başvurdunuz mu?"* (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 11.03.1947) şeklindeki sözlerinde de görüldüğü üzere halkın bütün kesimlerini kavrayamayan siyasal düzen eleştirilmiştir. Dolayısıyla öğrencilerin ekonomik sıkıntılara karşı komünizmi bir çözüm olarak yücelttiği ifade edilebilir.

Ağır ekonomik koşullar öğrencilerin dışında köylüler üzerinde de komünizme karşı sempatinin gelişebileceğini göstermiştir. Nitekim komünizmin rejim olarak kabul edilmesi halinde vergilerin kaldırılacağını ve devlete ait olan her şeyin köylüye verileceğini söyleyen komünist propagandanın köylüler üzerinde etkili olduğu görülmektedir (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 17.07.1944). Sınıf farklarını vurgulayan bu bakış, İnönü Dönemi'nde kurulan komünist partileri kamuoyuyla buluşturan temel bağlantı noktası olmuştur. Mesela TSEKP'nin açılış beyannamesinde *"Ey fabrikalarda, tezgâh başlarında, tarlalarda alın teri döküp ömür çürütenler, masa başlarında göz nuru döküp kafa patlatanlar! Dükkanlarda, evlerde çekiç sallayanlar, mekik atanlar! Ey milli varlığımızın temel taşları, gelir kaynakları, on sekiz milyonun on yedi milyonları!"* şeklinde bir girişle başlaması bu hususu doğrulamaktadır. Diğer yandan TSP, aydın, işçi, esnaf ve köylü sınıflarının menfaat birliğini sağlamayı amaçladığını bildirirken (BCA, CHP, 490-1-0-0/436-1808-2, 30.09.1946) esasında ezilen sınıflar paradigmasını Türkiye özelinde uygulamıştır.

Türk solu, söylemleriyle ve öne çıkardığı vurgularla kitleler üzerinde etkili olabileceğini göstermiştir. Ancak diğer yandan Marksist paradigmayla toplumsal formasyonun derinlikli bir sentezini yapamamıştır. Zira Marksizm'in en temel argümanı olan sınıf mücadelesini egemen politik yapıyla ve mevcut ekonomik durumla kaynaştıramamıştır. Sınıfsız bir toplum projesinden ziyade sınıfların sosyo-ekonomik durumlarını geliştirme amacına yönelmiştir. Diğer yandan Marksist teorinin bir diğer argümanı olan burjuva iktidarı kavramını ekonomik bir çözümlemeyle politik bir tenkit haline dönüştürmüştür. Nitekim bu durum komünizmin tanınmasında ve yayılmasında etkili olmuştur. Çünkü sol düşünce, komünist mücadeleyi iktidarın hataları ve eksikleri üzerinde yoğunlaştırmıştır. Dolayısıyla iktidar değiştiğinde sorunların çözümlenebileceğine inanmıştır. Türk solunun toplumsal ve ekonomik sorunları açıkça tartışması ilgi çekmiştir. Ancak bu durum toplumda başka bir problemi ortaya çıkarmıştır. Zira komünizmi savunmamasına rağmen ekonomik durumu eleştiren vatandaşlar da komünist suçlamasıyla karşı karşıya kalmıştır. Vatandaşlar arasında dahi karşılıklı komünizm suçlaması adeta moda halini almıştır. Bu durum çok partili hayata geçme kararı almış Türk demokrasisinin sorunlu ilerlemesinde etkili olacaktır. Öyle ki muhafazakârlığı ile ünlü Fevzi Çakmak dahi komünist olmakla itham edilmiştir (Nadi 1979: 150). O halde komünistlik ithamının Cumhuriyet Dönemi'nin en problemli konularının

Arşiv Belgelerine Göre İsmet İnönü Dönemi'nde Komünist Faaliyetler ve Alınan Önlemler (1938-1950)

başında geldiği söylenebilir. Zira sosyal hayatta şaka olarak söylenilen sözler dahi komünist suçlaması için yeterli bulunmuştur (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 28.05.1947; BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 28.05.1947). Bir vatandaşın belirttiği *“Komünistlik ithamı içinden çıkılmaz bir davadır. Bu sebeple onu isteyen muarızına karşı en keskin ve öldürücü bir silah olarak kullanmakta tereddüt etmiyor.”* şeklindeki tahlili söz konusu sıkıntılı süreci göstermektedir (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 28.12.1948). Bu dönemde komünist propaganda yapmakla suçlanan kişilerin vilayet makamına ve CHP İl Yönetim Kuruluna şikâyet edilmesi sıradanlaşmıştır (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 07.05.1947). Hiç şüphesiz bu konuda vatandaşın komünizme karşı yoğun bir şekilde direnç göstermesi etkili olmuştur. Bir başka ifadeyle vatandaş millî kıymet hükümleriyle komünizmi bağdaştıramamıştır. Nitekim bir şikâyet mektubunda *“Manevi kıymetlerimizi söndürüyorlar, milli şuuru yok etmeye, bizi vatan ve milletimizle bağlayan bütün bağları koparmaya çalışıyorlar.”* (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 19.06.1948) ifadesi kamuoyu algısını yansıtan spesifik bir örnektir. Ayrıca komünizmin ahlaki yapıda bozulmaya neden olacağına dair tedirginlik antikomünist tepkiyi şiddetlendirmiştir (Sarıoğlu, Davran 15 Nisan 1948; Tanyu, Özleyiş Mart 1947; Serdengeçti Mart 1948; Oğuzcan, Türke Doğru Eylül 1948). Komünizmin ahlaki yapıyı ve manevi değerleri ortadan kaldıracağına dair genel yargı vatandaşları tedirgin etmiştir (Doğu Kasım- Şubat 1949; Okay, Kalem Kasım 1948). Bu nedenle millî ve manevi değerleri yok ettiği ileri sürülen komünizmle savaşmak kutsal bir vazife olarak tanımlanmıştır (Karpuzoğlu, Bozok Şubat 1949; Yunusoğlu, Kür Şad Nisan 1947).

Türk toplumunda komünizmle suçlanma korkusu fikir tartışmasını durma noktasına getirmiştir. Zira bu tartışmalardan korkan ve komünist ithamıyla yargılanmak istemeyen pek çok kişi düşüncelerini ve yazılarını düzeltmek zorunda kalmıştır. Bu durum özgün politik tartışmaları menfi yönde etkilemiştir (Karpas 2017: 456). Ayrıca fikir ve vicdan hürriyeti açısından Türk demokrasisinin problemlili ilerlemesine neden olmuştur. Ancak diğer yandan arşiv belgeleri incelendiğinde komünizmin sadece bir iç politika meselesi olmadığı görülmektedir. Zira SSCB'nin komünizmi araçsallaştırarak yayılma siyasetinden en çok etkilenen ülkelerin başında Türkiye yer almıştır. Bu bağlamda Dışişleri Diplomatik Arşivine bakıldığında antikomünist politikanın farklı bir gerçekliği ortaya çıkmaktadır. Bu belgeler komünizm meselesinin salt CHP politikaları ile sınırlandırılmayacağını göstermektedir. Zira Türkiye Cumhuriyeti'nin farklı birimlerinde rejim güvenliğiyle ve devletin bekasıyla ilgili elde edilen bilgiler antikomünist uygulamaları şekillendirmiştir.

Soğuk Savaş Ekseninde Antikomünist Pratikler

Atatürk Dönemi'nde Sovyetlerle ilişkinin siyasi ve askerî sınırlarda tutulması ve Sovyetlere temkinli yaklaşılması antikomünist politikanın temelini oluşturmuştur (Çelik 2018: 63). Nitekim bu politika SSCB'nin, Arap ülkelerine doğru komünizmi yayma planlarını Türkiye üzerinden gerçekleştirmeye çalıştığı Soğuk Savaş sürecinde de (Eren 2024: 37-38) uygulanmıştır. Bu bağlamda yabancı ülkelerdeki komünizm faaliyetleri, SSCB'nin genişleme

politikası, Türkiye ile ilgili haberler ve yayınlar dış temsilcilikler tarafından yakından takip edilmiştir. Bu hususta II. Dünya Savaşı'ndan sonra küresel çapta komünizme karşı kuvvetli bir eğilimin başlaması etkili olmuştur. Bu eğilim karşısında ise siyasi kaderini Doğu Bloku ile birleştirmek istemeyen ülkelerde antikomünist tedbirler alınmıştır. Mesela İspanya'da komünizmi önlemek için büyük ölçüde tevkifat yapılmıştır (BCA, TDA, 537/7547-42228-1, 12.11.1946). Fransa, muallim ve belediye memurlarından birçok kişiyi tutuklamıştır. Ayrıca Komünist Partisini kapatırken komünizm propagandasıyla ilgili her türlü neşriyata yasak getirmiştir (BCA, TDA, 525/37703-151720-11, 07.10.1939). ABD'de komünizmin engellenmesi için büyük bir gayret sarf edilirken Şili ve Brezilya ise komünizme karşı SSCB ile ilişkilerini resmen kesmiştir (BCA, TDA, 502/22112-95579-1, 31.10.1947).

Soğuk Savaş sürecinde ABD, antikomünizmin merkezi olarak diğer ülkelerdeki siyasileri kendine çekmiştir. Nitekim Bulgaristan, Romanya, Polonya, Macaristan ve Yugoslavya'nın antikomünist politikacıları ABD'de birleşmişlerdir (BCA, TDA, 537/7544-44412-1, 06.12.1947). Mesela Washington'da kurulan Hür Çekoslovakya Konseyi komünizme karşı mücadele etmeyi amaçlamıştır (BCA, TDA, 502/22257-98307-1, 12.06.1949). Antikomünist Bulgarlar ise Sovyet ve komünist faaliyetleriyle mücadele etmek için biri Kahire'de diğeri Beyrut'ta olmak üzere iki şube açmaya karar vermiştir (BCA, TDA, 571/35030-138266-3, 12.06.1948). Komünizme karşı uluslararası tepkinin yükselişinde Sovyetlerin yayılcı siyasetini komünizmle sentezleyen uygulamaları (BCA, TDA, 503/2589-16790-1, 14.08.1947; BCA, TDA, 503/ 2589-16790-1, 14.08.1947) etkili olmuştur. Zira SSCB, genişlemek için işgal ettiği Baltık ülkelerine komünist kişileri üst mevkilere getirmiş ve kendi teşkilatlarına uygun idareler kurmuştur (BCA, TDA, 571/35030-138269-35, 02.07.1940). Sovyetlerin yayılcı politikasında yabancı devletlerin Türkiye'yi örnek göstermesi oldukça dikkat çekicidir. Mesela SSCB'nin emperyalist politikalar uyguladığını söyleyen Franco, Sovyetlerin Boğazlar ve Balkanlar üzerinden Avrupa'yı ele geçirme niyetinde olduğunu bildirmiştir (BCA, TDA, 537/7437-43749-2, 07-17-1943). Arnavutluk'ta yayınlanan bir gazete makalesinde ise aynı hususlar üzerinde durulmuş, Panslavizm'in Boğazları ve İstanbul'u amaçladığı ifade edilmiştir (BCA, TDA, 571/34996-138161-5, 20.05.1944). Bu kapsamda arşiv belgelerine bakıldığında SSCB'nin komünizmin yayılması için Türkiye'de çalışmalar yaptığı görülmektedir. Nitekim her hafta Rusya'dan İstanbul Sovyet Konsoloslukuna, Ticaret Mümessiline ve İstiklal Caddesi'nde bazı kitapçılara yüzlerce paket içinde komünist yayınlar gönderilmiştir. Bu yayınlar Lenin, Stalin ve Molotof gibi Rus liderlerinin hayatlarını anlatmakta ve başarılarını övmektedir. Hükümet, konsolosluk adresine gelenleri teslim etmekte, kütüphanelere gelenleri yakmakta, Ticaret Mümessiline gelenleri ise Sıkıyönetim Komutanlığında tutmaktadır. Ayrıca Sovyet nüfuzu altında olan diğer ülkelerden de Türkiye'ye bu tarz yayınlar gelmiş ve bunların yurda girişi yasaklanmıştır. Bu hususta Sofya ve Beyrut'un öne çıktığı görülmektedir (BCA, TDA, 571/36223-140861-32, 01.06.1947). SSCB; Türkiye'nin aldığı bu önlemler neticesinde şahıslara ve kütüphanelere yayın gönderimini

Arşiv Belgelerine Göre İsmet İnönü Dönemi'nde Komünist Faaliyetler ve Alınan Önlemler (1938-1950)

durdurmuş, doğrudan konsolosluga ve Ticaret Mümessiline yayınları göndermeye başlamıştır (BCA, TDA, 571/36223-140861-33, 27.05.1947). Ancak İnönü Dönemi'nde SSCB ve uydu devletleri üzerinden gelen yayınlar sıkı tedbirlerle kontrol edildiği (BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, 30-18-1-2/95-64-15, 25.07.1941; BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/87-573-5, 22.07.1946) için Rusya, diğer ülkelerde bu tür faaliyetleri yapmaya karar vermiştir. Mesela İsveç'te günlük yayınlanan komünist bir gazete olan Ny Dag, doğrudan doğruya Moskova tarafından idare edilmiştir. Hatta gazetenin makineleri bile Doğu Almanya'dan sökülüp getirilmiştir. Yazıların çoğunluğu Moskova tarafından dikte edilen bu gazete Türkiye'nin aleyhine bir yayın politikası takip etmiştir (BCA, TDA, 539/219935-213236-0, 31.12.1949). Bununla birlikte SSCB, uydu ülkelerinde de Türklerle ilgili komünist propagandaya önem vermiştir. Bu kapsamda Bulgaristan'daki Türklere komünistlikle ilgili Türkçe konferanslar vermiştir (BCA, TDA, 571/35880-141686-17, 30.11.1946). Plevne'de Bulgar Komünist Partisine bağlı olmak üzere mahalli Türklerden oluşan komünist bir grup Nazım Hikmet teşekkülü oluşturmuştur (BCA, TDA, 571/35880-141686-12, 28.05.1947). Sovyetler ayrıca hudut bölgelerinde Türkiye'nin güvenliğini tehdit eden çalışmalarda bulunmuştur. Bu faaliyetler Halep Başkonsolosluğu tarafından teyit edilmiştir (BCA, TDA, 571/35880-141686-9, 09.04.1948). Suriye'de cumhurbaşkanından yardım gören komünistlerin ise bilhassa Türkiye aleyhine propaganda faaliyetlerinde bulunduğu anlaşılmıştır (BCA, TDA, 571/35722-141014-13, 26.12.1947). İran'da farklı etnik gruplara mensup komünistlerin Suriye'ye gelerek burada Suriye vatandaşlığına geçtikleri ve bu kişilerin birer ajan olarak SSCB'nin sabotajcı ve propaganda eserlerini Türkiye'nin Güneydoğu ve Doğu bölgelerine göndermek istediği tespit edilmiştir (BCA, TDA, 571/35722-141014-20, 27.01.1948). Nitekim Hatay'da kaynağı Suriye olduğu tespit edilen komünist faaliyetler artmıştır. Bilhassa bu tür faaliyetler köylerde ve esnaf arasında yayılmıştır. Bunu önlemek için il ve ilçe parti idare kurulu üyelerinden beş kişilik bir komite kurulmuştur (BCA, CHP, 490-1-0-0/581-3-1, 29.03.1948).

Orta Doğu'da komünizmle ilgili faaliyetlerin artması bilhassa Genel Kurmay Başkanlığı tarafından dikkatle takip edilmiştir. Irak, Suriye, Lübnan, Filistin ve Mısır'da meşhur komünistlerin biyografilerinin ve faaliyet merkezlerinin araştırılması için harekete geçilmiştir. Komünist partilerin çalışma metotlarının ve yayınlarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. (BCA, TDA, 571 35722-141014-9, 09.01.1948). Yapılan araştırmalarda SSCB'nin Orta Doğu'da komünizm faaliyetleri için Beyrut'u merkez seçtiği tespit edilmiştir. Beyrut'ta merkez kuran komünistler bu sayede diğer Arap ülkeleri ile irtibata geçmiştir (BCA, TDA, 554/7777-48450-2, 26.02.1950). SSCB, Orta Doğu'ya ajanlarını çoğunlukla Bulgaristan'dan gemilerle Boğazlar üzerinden sevk etmiştir. Arapçayı ve Kürtçeyi iyi bilen ajanların Orta Doğu'da kahvehanelere sıklıkla gittikleri, Kürt çocuklarına para dağıttıkları belirlenmiştir (BCA, TDA, 571/35722-141014-7, 09.03.1948; BCA, TDA, 571/35722-141014-8, 26.02.1948). Suriye ve Lübnan'da ajan olarak çalışan Sovyet subayları (BCA, TDA, 571/ 35722-141014-29, 11.10.1947) ise Türkçe, Arapça ve Ermenice konuşabilmektedir. Bu kişiler, Arap memleketlerindeki komünist örgütlerin ve Ermenilerin yardımıyla yeni kimlik kartları elde etmiştir. Bunlar Arap

coğrafyasında terör faaliyetlerinde bulunurken Türkiye hududunda ise isyan çıkartmakla görevlendirilmişlerdir (BCA, TDA, 571/35722-141014-30, 05.09.1947). Sovyetler Irak'taki grupları da etkilemeye çalışmıştır. Bu kapsamda Irak'a maddi yardımda bulunduğu ve birçok mecmuayı göndererek etnik grupların ayaklanması için çalışmalar yaptığı tespit edilmiştir (BCA, TDA, 533/8178-55407-73, 24.05.1948).

Türkiye, etrafında yayılan komünizme karşı teyakkuzda olmuştur. Bu bağlamda Çekoslovakya hükümetinin komünist ajanları diğer ülkelere gönderdiği tespit edilmiştir (BCA, TDA, 571/35722-140603-2, 30.06.1949). Romanya'dan hususi vazife ile görevli aslen Macar olan beş komünist ajanın Türkiye'ye gönderileceği belirlenmiştir (BCA, TDA, 571/35722-140606-1, 13.02.1948). Komünizme karşı Türkiye'nin çok sert tedbirler almış olmasına rağmen Doğu Bloku ülkelerinde Türk temsilciliklerinde çalışan Türklerin bir kısmı bu ideolojiye meylenmiştir. Dış temsilcilerin yaptığı analize göre bunlar hissen ve ideolojik olarak sol görüşlüdür veya menfaat itibarıyla bu rejime sempati göstermiştir. İkinci gruptakilerin komünistler tarafından ele geçirilmesinde kadın ve para çok önemli bir ikna aracı olarak kullanılmıştır. Belgrat Büyükelçiliğinin bildirdiğine göre takma ad kullanan bir memur vasıtasıyla misyon heyetlerine mensup kişilerin özel hayatları, zaafı ve siyasi fikirleri hakkında haftalık raporlar istenmiştir. Muhbirlerin elde edemeyeceği bilgiler için kadın ajanlar kullanılmıştır. Hatta evli ve çocuk sahibi diplomatlar içerisinde bu sebeplerle ailesinden ayrılanlar dahi olmuştur. Ayrıca Türkiye'den getirtilen ve elçilikte çalışan garson, hademe gibi görevlilerin ise Türkiye ile bağları kalmamıştır. Memleket için kayıp olduğu bildirilen bu kişilerin komünist memleketlerde çok kolay bir şekilde fesat unsur haline getirildiği gözlenmiştir. Bu nedenle kordiplomat içerisinde komünizme eğilimin fazlaşması dikkate alınarak ilk defa dışarıya çıkacak memurların Doğu Bloku ülkelere gönderilmemesi istenmiştir (BCA, TDA, 571/35910-141718-31, 05.06.1947; BCA, TDA, 585/43866-206762-113, 05.06.1947).

Sovyetlerin Orta Doğu'da komünizmi yayma politikasında Türkiye, stratejik açıdan çok önemli bir noktada yer almıştır. Bu nedenle ülke içerisinde ve hudut bölgelerinde sıkı tedbirler alınmış, ayrıntılı araştırmalar yapılmıştır. Ancak İnönü Dönemi'nde alınan sıkı tedbirler düşünce özgürlüğünü engellemesi açısından Türk solu tarafından sıklıkla eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin bir diğer yönünü SSCB'ye öykünen siyasal sistem tasavvurları oluşturmuştur. Zira Türk solu demokrasi ve hürriyet kavramlarını sosyalizmle eş tutarken komünist devletleri en ileri demokrat ülkeler olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda Sovyetlerdeki siyasal sistemin demokratik hürriyetleri güvence altına aldığına inanılmıştır. Bu bakışa göre komünizm sayesinde ekonomik refah sağlanmış ve kardeşçe yaşam inşa edilmiştir (Gün 9 Mart 1946). Bu düşüncenin diğer tarafında Batı demokrasilerini tenkit eden bir bakış açısı bulunmaktadır. Buna göre Batı demokrasileri, bir grup azınlığın halkları sömürdüğü faşist yönetim sistemleridir (Boran, Ant Gençlik Yayını 16 Temmuz 1945). Türk solu komünizmi ve SSCB'yi idealize ederken dönemin bizatihi içinden gelen arşiv belgelerinde ise

Arşiv Belgelerine Göre İsmet İnönü Dönemi'nde Komünist Faaliyetler ve Alınan Önlemler (1938-1950)

komünizmin yayılması için SSCB'nin içeride ve dışarıda çok ciddi çalışmalar yaptığı anlaşılmaktadır. Ayrıca diğer Doğu Bloku ülkeleri de bu faaliyetler içerisinde yer almıştır. SSCB'nin komünist propaganda çalışmalarında Türkiye'nin rejimini ve devletin bekasını tehdit edecek boyutlara ulaşması iç politikadaki antikomünist pratikleri şekillendirmiştir. Bilhassa sınır bölgelerinde yapılan söz konusu faaliyetlerin komünizme karşı tepkiyi ve hassasiyeti arttırdığı söylenebilir.

Sonuç

İsmet İnönü Dönemi'nde Türkiye ve dünyada oluşan yeni konjonktürel ortam komünizm faaliyetleri için ümit verici olmuştur. II. Dünya Savaşı'nda yaşanan Rus ilerleyişi ve savaştan sonra Türkiye'nin demokrasiye geçme kararı komünizmi savunan grupları motive etmiştir. Ancak demokrasiye geçme kararından sonraki süreçte komünist faaliyetler sıkı bir kontrole tabi tutulmuş ve bu tür faaliyet yasaklanmıştır. Öyle ki DTCF ve Tan gazetesi olayları demokratik sürecin belli kalıplar içerisinde devam edeceğini göstermiştir. Bu dönemde Türk komünistlerinin büyük çoğunluğu tarafından savunulan Bolşevik model, demokratik rejimle uyuşmadığı için siyasal iktidar tarafından tehlikeli bulunmuştur.

İnönü Dönemi'nde komünizm kurumlar, işçiler, köylüler ve bilhassa öğrenciler arasında yayılmaya başlamıştır. Bu durum komünizme karşı daha sıkı tedbirlerin alınmasına neden olmuştur. Öyle ki askerî ve idari makamlar kendi kurumlarında incelemeler yapmıştır. Diğer yandan komünist faaliyetlerin öğrenilmesinde istihbarat çalışmaları önemli bilgi kaynağı olarak öne çıkmıştır. Süreli yayınlar sıkı bir takibe alınmıştır. Parti kadroları da bu araştırmanın içinde yer almıştır. Sistematik bir araştırmaya tabi tutulan komünist faaliyetler öncelikle CHP Genel Sekreterine ulaşmıştır. Genel Sekreter bu raporların doğruluğunu CHP bölge müfettişlerine göndererek müfettişlerden ayrıntılı araştırma yapmalarını istemiştir. Komünist faaliyetlerin hazırlanan raporlarda doğrulanması üzerine adli ve idari makamlar harekete geçmiştir. Komünizme karşı adli ve idari makamların yaklaşımı toplumsal yaklaşımın da yönünü tayin etmiştir. Öyle ki komünizm, millî ve manevi değerlerin karşıtı bir düşünce olarak kamuoyunda tepkiyle karşılanmıştır. Diğer yandan antikomünist reaksiyon toplumsal bir problemi ortaya çıkarmıştır. Komünistlik ithamı bu dönemde vatandaşları endişelendirmiştir. Zira ülkenin ekonomik durumu hakkında eleştirel fikir beyan etmek dahi söz konusu suçlama için yeterli bulunmuştur. Bu durum ise Türkiye'de özgür fikir tartışmalarını akamete uğratmıştır.

Türkiye'de komünizm bağımsız olarak bir fikrî sistem inşa edememiştir. Türk solu ekonomik ve sosyal problemleri Stalin ve Lenin yönetimleriyle sentezleyerek komünizm projesini Sovyetlere dayandırmıştır. Bu dönemdeki söylemlere bakıldığında Sovyet merkezli komünist anlayışın baskın bir eğilim olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Türk komünistlerinin sınıf temelli argümanı toplumsal formasyonla birleştiremediği söylenebilir. Diğer yandan sosyo-ekonomik durumu güçlü bir politik tenkit haline dönüştürmüşlerdir.

Nitekim bu durum komünizmin tanınması ve yayılmasında oldukça etkili olmuştur. Bu durum CHP'ye karşı tepkiyi açığa çıkarırken komünizme karşı sempatiyi beslemiştir. Zira Türk solu, ekonomik bunalımın sebeplerini açıkça tartışmıştır. Bu durum yoksul kesimler tarafından ilgiyle karşılanmıştır. Böylece komünizme karşı alınan sıkı tedbirler, CHP'nin otoriter yönetim anlayışıyla gerekçelendirilerek tenkit edilmiştir. Öyle ki Türk solunun CHP eleştirilerinin temelinde bu konu önemli bir yer tutmaktadır. Ancak diğer yandan arşiv belgelerinden elde edilen bilgiler, komünizme karşı işleyen kontrol mekanizmasının CHP politikasından ziyade bir devlet politikası olduğunu göstermektedir. SSCB'nin Türkiye'de komünizmin yayılması için yaptığı çalışmalar dikkat çekicidir. Yabancı ülkeler tarafından dahi dile getirilen Sovyetlerin Türkiye üzerinde genişleme siyaseti esasında komünizme karşı tepkinin siyasal iktidar tarafından sınırlandırılmayacağını açığa çıkartmaktadır. Zira Sovyetler; Suriye, Irak, İran ve Lübnan'da komünizmin yayılması için yoğun çalışmalar yapmıştır. Özellikle Türkiye'nin hudut bölgelerinde etnik ayaklanma çıkarmaya yönelik faaliyetleri, Doğu ve Güneydoğu'nun güvenliğini tehdit etmiştir. Rejimin güvenliğini ve devletin bekasını tehlikeye düşüren bu tür faaliyetler karşısında iç politikada antikomünist siyasetin yönü şekillenmiş ve komünist faaliyetlere karşı hassasiyet artmıştır.

Kaynakça

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 571/34966-137843-6.

BCA, 571/34966-137843-2.

BCA, 525/37703-151720-11.

BCA, 571/34996-138161-5.

BCA, 571/35030-138269-35.

BCA, 537/7437-43749-2.

BCA, 537/7547-42228-1.

BCA, 571/35880-141686-17.

BCA, 571/36223-140861-33.

BCA, 571/35880-141686-12.

BCA, 571/36223-140861-32.

BCA, 571/35910-141718-31.

BCA, 585/43866-206762-113.

BCA, 571/35722-141014-30.

BCA, 533/8178-55407-73.

BCA, 571/35030-138266-3.

BCA, 502/22257-98307-1.

Arşiv Belgelerine Göre İsmet İnönü Dönemi'nde Komünist Faaliyetler ve Alınan Önlemler (1938-1950)

BCA, 571/35722-140603-2.

BCA, 503/2589-16790-1.

BCA, 539/219935-213236-0.

BCA, 554/7777-48450-2.

BCA, 571/35722-141014-29.

BCA, 537/7544-44412-1.

BCA, 571/35722-141014-13.

BCA, 571/35722-141014-20.

BCA, 571/35722-140606-1.

BCA, 571/35722-141014-8.

BCA, 571/35722-141014-7.

BCA, 571/35880-141686-9.

BCA, 490-1-0-0/581-6-1.

BCA, 490-1-0-0/581-3-1.

BCA, 490-1-0-0/436-1808-2.

BCA, 490-1-0-0/-3-1.

BCA, 30-18-1-2/118-98-18.

BCA, 30-18-1-2/118-79-10.

BCA, 30-18-1-2/120-54-14.

BCA, 30-18-1-2/105-31-8.

BCA, 30-18-1-2/91-41-15.

BCA, 30-18-1-2/82-14-16.

BCA, 30-18-1-2/95-64-15.

BCA, 30-10-0-0/85-561-8.

BCA, 30-10-0-0/209-425-19.

BCA, 30-10-0-0/209-426-6.

BCA, 30-10-0-0/210-428-9.

BCA, 30-10-0-0/143-24-21.

BCA, 30-10-0-0/87-573-5.

BCA, 30-10-0-0/87-576-1.

BCA, 30-10-0-0/87-576-2.

BCA, 30-10-0-0/88. 577-3.

BCA, 30-10-0-0/88-578-11.

BCA, 30-10-0-0/11-65-17.

BCA, 30-01-0-0/42-252-1.

BCA, 503/2589-16790-1.

BCA, 502/22112-95579-1.

BCA, 571/35722-141014-9.

BCA, 30-1-0-0/66-410-1.

Araştırma, İnceleme ve Telif Eserler

Ahmad, Feroz. 1995. *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. Çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Barkın, Rebi. 1948. *Marksist Rejimin Geçmiş 31 Yılına Umumi Bir Bakış*. İstanbul: Hürbilek Yayınları.

Başkaya, Fikret. 2008. "Türkiye'de Sol Hareketin İdeolojik Geri Planı Üzerine Bazı Gözlemler." ss. 73-77 içinde *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Sol*. C. 8, İstanbul: İletişim Yayınları.

Belge, Murat. 2008. "Türkiye'de Sosyalizm Tarihinin Ana Çizgileri." ss. 19-49 içinde *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Sol*. C. 8, Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekin, İstanbul: İletişim Yayınları.

Castro, Fidel. 2004. *Emperyalist Küreselleşme*. Çev. Ali Kürecikli, İstanbul: Yenihayat Kütüphanesi.

Çelik, Ahmet. 2018. "Atatürk Döneminde Türkiye'de Komünist Propagandaya Karşı Alınan Önlemler." *History Studies International Journal of History* 10/10: 57-85. DOI Number: 10.9737/hist.2018.691.

Eren, Nagihan. 2024. *Türk Siyasi Tarihinde Bir Devlet Mücadelesi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Grew, John. 2000. *Atatürk ve İnönü*. Çev. Muzaffer Aşkın, İstanbul: Çağdaş Yayınları.

Guevera, Ernesto Che. 1990. *Sosyalizm ve İnsan*. Çev. Nadiye R. Çobanoğlu, İstanbul: Yar Yayınları.

Guevera, Ernesto Che. 1992. "Genel Bildiri." ss. 174-177 içinde *Marksizm ve Gerilla Savaşı*. Ed. William J. Pomeroy, İstanbul: Belge Yayınları.

Heywood, Andrew. 2013. *Siyasi İdeolojiler*. Çev. Özgür Tüfekçi, Ankara: Adres Yayınları.

Kabacalı, Alpay. 1992. *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları.

Lenin, V.İ. 1978. *Devlet ve Devrim*. Çev. Süleyman Arslan, Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.

Lenin, V.İ. 1992. "Gerilla Savaşı." ss. 27-33 içinde *Marksizm ve Gerilla Savaşı*. Editör William J. Pomeroy, İstanbul: Belge Yayınları.

Marx, Karl ve Engels, Friedrich. 2013. *Komünist Manifesto*. Çev. Celal Üster-Nur Deriş, İstanbul: Can Yayınları.

Karakuş, Emin. 1977. *40 Yıllık Bir Gazetecinin Gözü ile İşte Ankara*. İstanbul: Hürriyet Yayınları.

Karpat, Kemal H. 2017. *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kıvılcımlı, Hikmet. 1980. *Günlük Anılar*. İstanbul: Yol Yayınları

Metinsoy, Murat. 2012. "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Devlet ve Köylüler: Hububat Alımları, Toprak Mahsulleri Vergisi ve Köylü Direnişi." *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar* (15): 85-126.

Nadi, Nadir. 1979. *Perde Aralığından*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.

Nesimi, Abidin. 1977. *Yılların İçinden*. İstanbul: Gözlem Yayınları.

Öymen, Altan. 2013. *...Ve İhtilal*. İstanbul: Doğan Kitap.

Sayılgan, Aclan. 2009. *Türkiye'de Sol Hareketler*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Arşiv Belgelerine Göre İsmet İnönü Dönemi'nde Komünist Faaliyetler ve Alınan Önlemler (1938-1950)

Tito, Josip Broz. 1992. "Yugoslav Kurtuluş Mücadelesinin Belirli Özellikleri." ss. 71-75 içinde *Marksizm ve Gerilla Savaşı*. Ed. William J. Pomeroy, İstanbul: Belge Yayınları.

Toker, Metin. 1990. *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Tunaya, Tarık Zafer. 2015. *Türkiye'de Siyasal Partiler*. C. 2. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tunçay, Mete. 1983. "Siyasal Miras." ss. 1964- 1990 içinde *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. C. 7. İstanbul: İletişim Yayınları.

Süreli Yayınlar

Adımlar, Mayıs 1943.

Adiloğlu. 1946. "Apaçık Dosdoğru", *Gerçek*, 2.

Akkoyunlu, Hüseyin. (1948). "Müsamahasız Bir Komünist Tasfiyesi istiyoruz", *Davran* (2), 3.

Akşam, 25 Aralık 1947, 1-2.

Ali, Sabahattin. 1948. "Asıl Büyük Tehlike..." *Hür* (1), 1-2.

Arık, R. Oğuz. 1949. "Türkiye'de ve Çukurova' da Komünizm", *Kalem* (10), 3-4.

Aybar, M. A. 1947. "Apaçık Diktatör Olsunlar", *Hür* (1), 1.

Aybar, Mehmet Ali. 1947. "Maksatları Hürriyeti Boğmak..", *Hür* (2), 1.

Aybar, Mehmet Ali. 1947. "Hürriyet yolu arayanlara", *Hür* (8), 1.

"Bir İrkdaşımız Neler Anlatıyor", *Doğu*, Kasım- Şubat 1949 (72-75), 67.

Boran, Behice. 1945. "Bir Cemiyet Sistemi Olarak Faşizm" *Ant Gençlik Yayını* (9), 2.

"Demokratik Haklara Neden Düşman Oldular?", *Ant Gençlik Yayını*, 1 Ağustos 1945 (10), 2.

"Demokrat Milletlerde Milli Eğitim", *Gün*, 9 Mart 1946, 3.

Gerçek, 10 Temmuz 1946, 1.

Görüşler, 1 Aralık 1945.

Hür Gençlik, 13 Aralık 1946, (2), 2.

Hür Gençlik, 9 Mayıs 1947, (3), 2.

"İç İşleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'e Açık Mektup", *Altın Işık* (2), 2.

"İnönü ve Gençlik", *Ant Gençlik Yayını*, 15 Mart 1945, (1), 1,4.

"İş ve İşçi Hayatı", *Gün* (27), 20 Ekim 1946, 13.

Karpuzoğlu, Hilmi (1949). "Gençliğin Kutsal Vazifesi", *Bozok* (2), Şubat 1949, 9.

"Konya gençliğinin asil galeyanı", *Serdengeçti* (4), Mart 1948 17.

Kurtuluş, Reha. 1940. "Dikkat! Gene Ürüyorlar!", *Bozkurt* (6). 151.

Müstecabi, Esat Adil. 1946. "Demokrasi Çarkını Döndüren Suların kaynağı", *Gerçek*, 1.

Müstecaplıoğlu, E.A. 1945. "Köylü, İşçi, Küçük esnaf ve Münevverler", *Gün*, 1.

Nesin, Aziz. 1946. "Biz Demokratımız Dostlar", *Gün* (18), 6.

Nesin, Aziz. 1946. "Kır Belini Ali Dayı", *Gerçek*, 10 Temmuz 1946.

- Oğuzcan, Lütfi. 1948. "Komünizme ve Moskof Düşmanlığına Dair, *Türke Doğru* (32), 3.
- Okay, Enver. 1948. "Türkiye'de Komünizm ve Komünizmle Mücadele Derneği", *Kalem* (3), 6,14.
- Pahalılık ve Öğrenciler, *Hür Gençlik* (2), 13 Aralık 1946, 1.
- Sançar, Nejdet. 1947. "Demokrasilerde Komünistlerin Yeri", *Altın Işık* (1), 6-7.
- Sarioğlu, Aziz. (1948). "Komünizm ve Mason ifritlerine Hitap", *Davran* (1), 5.
- "Sayın Milli Eğitim Bakanına Hatırlatma", *Altın Işık* (2), Şubat 1947, 9.
- Sertel, Sabiha. 1945. "Zincirli Hürriyet", *Görüşler*, 6-7.
- "Siyasi Mahkumlar", *Gerçek*, 13 Temmuz 1946, 2.
- Sofuoğlu, Zeki. 1948. "Komünizmin Yayılmasında Gizli Elebaşların Rolü", *Kalem* (2), 6.
- "Şikâyetler Dilekler", *Gerçek*, 18 Temmuz 1946, 2.
- "Şikâyetler Dilekler", *Gerçek*, 19 Temmuz 1946, 2.
- Tanyu, Hikmet. (1947). "Kimler, Niçin Komünist Oluyorlar?", *Özleyiş* (6), 6-7.
- TBMM Tutanak Dergisi*, 29 Ocak 1947, B: 37, O: 1, 68-70.
- "Tramvay işçileri de toplandılar", *Gerçek*, 15 Temmuz 1946, 1.
- "TSP Konferansları", *Gün* (28), 23 Kasım 1946, 2.
- "TSP Konferansları", *Gün* (29), 30 Kasım 1946, 2.
- "Türkiye halk demokrasisine nasıl gidebilir?" *Gerçek*, 12 Temmuz 1946, 2.
- "Türkiye Sosyalist Partisi Programı", *Gerçek*, 7 Temmuz 1946, 3.
- "Türkiye Sosyalizme Neden Muhtaçtır", *Gerçek*, 11 Temmuz 1946, 2.
- Urazoğlu, Z. 1948. "Komünist Tasfiyesi Mutlaka Lazımdır", *Doğu* (64-66), 39.
- Yunusoğlu, Refik. (1947). "Çünkü Komünizm", *Kür Şad* (1), 8-9.
- Yurt ve Dünya*, Mart 1941.
- Ziya, Aziz. 1946. "Hürriyet Manevrası", *Gerçek*, 1946, 2.

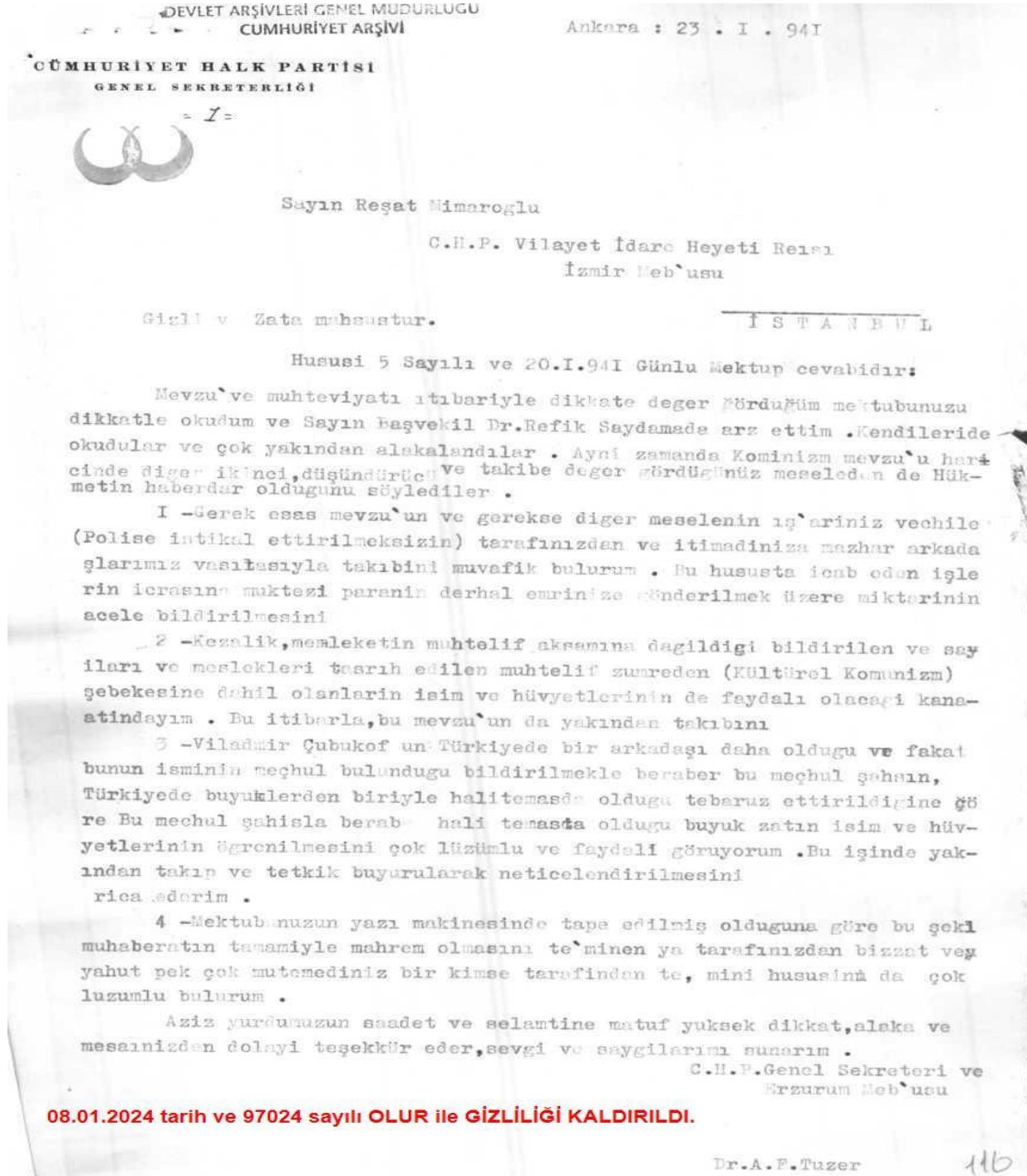
İnternet Kaynakları

- "Mit Müzesi İlk Kez TRT Haber'de" MİLLÎ İSTİHBARAT TEŞKİLATI İnternet Sitesi
https://www.mit.gov.tr/basin-yansimasi_mit-muzesi-ilk-kez-trt-haberde_29.html (Erişim
Tarihi: 11 Temmuz 2025).

Ekler

CUMHURİYET ADŞAM

CUMHURİYET HALK PARTİSİ

KONYA
İL İDARE KURULU

SAYI

3134

15 . 9 . 948

C. H. P. GENEL SEKRETERLİĞİ	
T.	18. 9. 1948
No.	37908
EKİ	/

C.H.P. Genel Sekreterliğine

Ankara

85781

İl idare kurumumuz üyesinden Dr. Rifki Tuysan arkadaşımız tarafından verilen 13.9.948 tarihli önerge İl idare kurulumuzun 13.9.948 günlü toplantısında okunmuş ve 14.8.948 tarihli ve 3112 sayılı gizli yazımızla bir misali arz edildiği üzere bilhassa bazı talebe arasında teessürle görülmeye başlanan Komünistlik temayülünün doğrudan doğruya bu talebenin maru kaldığı zaruret ve muzayıkadan binnetice ağır hayat şartlarının tahammül edilmeyecek dereceye gelmesinden neşet ettiği neticesine varılmış ve bu esaslı işin devletce layık olduğu ehemmiyetle ele alınarak bilhassa yüksek tahsil gençliğinin Ankara ve İstanbul'da tahsis edilecek büyük binalara yerleştirilerek kurulacak idare hey'etleri vasıtasıyla bunların mümkün mertebe ucuz ve kendi hayat şartlarına uygun surette tahsillerine devam edebilmeleri esbabının temini artık zaruri bir şekil aldığına ve atıyen memleketimiz idaresini ellerine alacak olan bu gençlerin partimize ve hükümetimize olan bağlılıklarının ancak bu sayede temin edilebileceğine kanaat getirilerek bu hususa yüksek makamlarınca iktiza eden tedbirlere mürecaat buyurulmasını istihramına ve mezkûr önergenin bir suretininde de sunulmasına karar verilmiş olduğunu derin saygılarımla arz ederim.

884

C.H.P. İl idare kurulu
Başkanı

Mümtaz Ataman

Y. İ. J. S. Burgeye

Gurule bir yazılarınca

Berlesderek ve husetin dikkatin

tekrar cepel
6. 50

08.01.2024 tarih ve 97024 sayılı OLUR ile GİZLİ İÇİ

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

C.H.P. İl İdare Kurulu Başkanlığına

Konya

Hükümet ve partimizin yüksek tahsil gençliğini çok bakımsız ve teşkilâtsız bıraktığını esefle görüyoruz. Ankara ve İstanbul'da yüksek tahsil yapan gençlerimizin pek çoğu insanca ve talebe hayatına yakışacak ne bir yatacak yer bulabiliyornede sıhhatının idamesi için lâzım gelen gıdayı alabiliyor. Ders çalışırken açlıktan gözleri kararan ve gecelerini sefil insanlar arasında adı kahvehanelerde geçirmek mecburiyetinde olan gençlerimiz pek çoktur.

Bu gençlerin çoğu fazla zengin olmadığı gibi fakir denemek kadar yoksul da değildirler. Bir çoğuna Ebeveyni ayda 30-80 lira kadar para gönderbiliyor. Fakat bu paranın İstanbul'da belki bir işe yarayacağını kabul etse bile Ankarada teşkilâtsızlık ve alâkasızlık yüzünden bir talebenin bu kadar para ile insanca tahsil hayatını temin etmesine imkân yoktur.

Halbuki iyibir teşkilât altında bu talebeler kendi ebeveyninin gönderdiği bu para ile rahatca bir talebe hayatı geçirebilirlerdi. Devletce yapılan bu kadar büyük binalar arasında şimdiye kadar İstanbul ve bilhassa en fazla ihtiyaç hissedilen Ankarada birer talebe yurdu yapılabilirdi.

Sefalet Komünizmin en samimi bir arkadaşı ve onun yayılmasına müsa- it en kötü bir muhitdir. Gençlerimizi komünizm felâketinden kurtarmak için kanun ve polis tazyığı ile uğraşırken bu çocukların tahsil hayatlarının nasıl geçtiğine hiç dikkat etmiyoruz. Mekteplerden randıman alamıyoruz diye şikâyet ederken gençlerimize randıman verecek şekilde bakmadığımızı da itiraf edelim.

Sayın İdare kurulumuzca muvafık görüldüğü taktirde bu genelgenin Genel Sekreterliğe taktimini rica ederim.

13.9.948

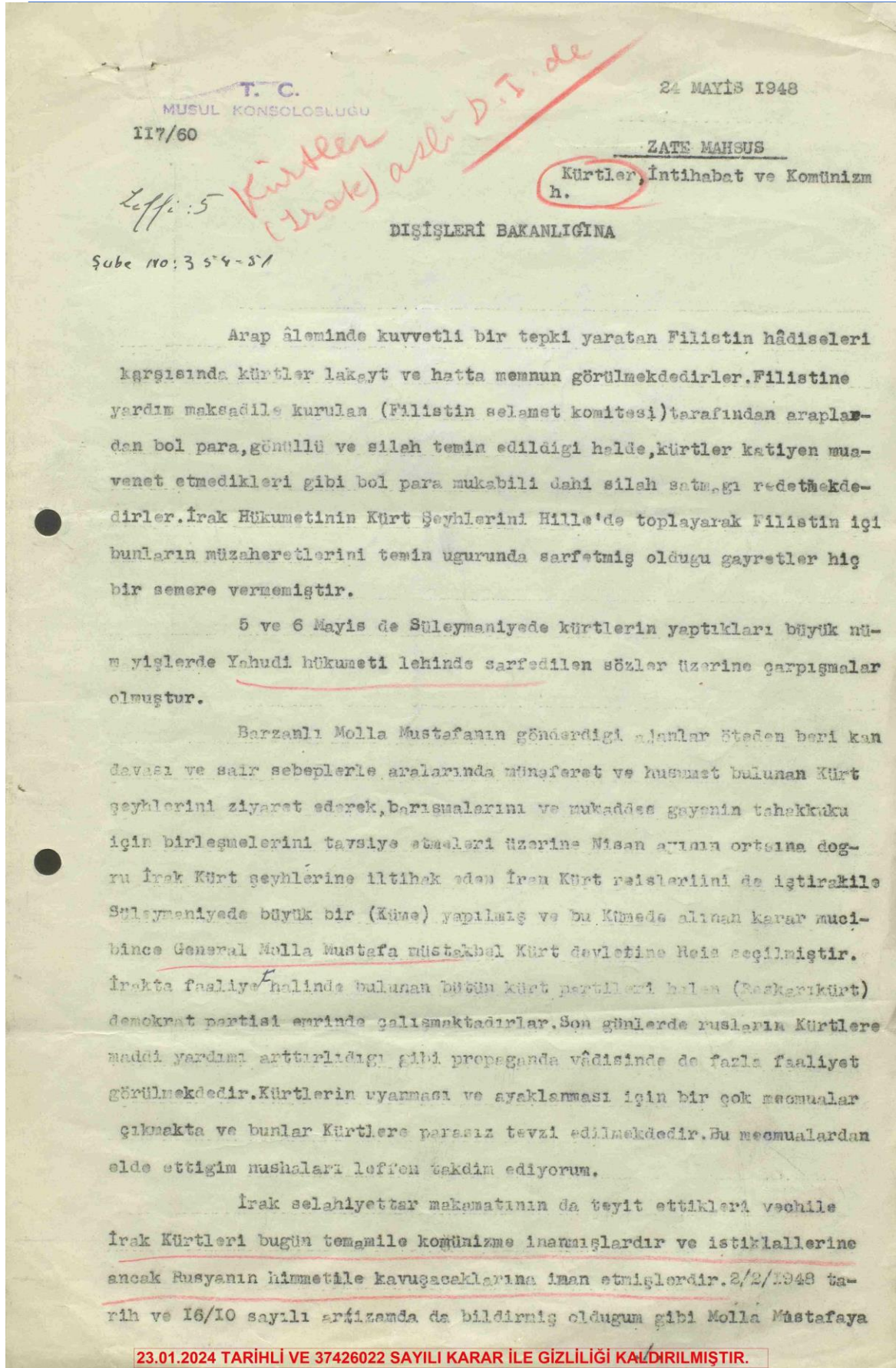
C.H.P. İl İdare Kurulu
Üyesi

Aslı Gibidir.

Dr. Rifkî Tuygan

08.01.2024 tarih ve 97024 sayılı OLUR ile GİZLİLİĞİ K

T. C.
MUSUL KONSOLOSLUĞU

2

Şteden beri muarız olan, son kürt isyanında Hükümet kuvvetleriyle tegriki mesai eden ve Mustafanın Stalin tarafından pagalığı terfii ettirilmesini nefretle kargılamış bulunan Kâdiri tarikatına mensup kürtlerin-buhtar hududumuz üzerindeki Zaho ve Doluk kazalar kürtleridir-şimdi Mustafayı bir halaskar olarak tanıdıkları görülmektedir. Bu havali kürtleri tanzim ettikleri vaziyetlerle Hükumete müracaat ederek Barzanlının afvı için ricalarında bulunmuşlardır.

Reşkarıkürt demokrat partisi tarafından son günlerde halka gizlice tevzi edilen ve Hükümet tarafından toplattırılan beyannamelerden elde ettigim bir müşayi ilişik olarak sunuyorum. Halkı rejim ve hükümet aleyhine tahrik eden bu beyannamenin ele geçmesi üzerine Sıki Yönetim Komutanlığına bazı kürt şeyhlerini tevkiif edildiklerini ve bunların mühim ifşaatta bulunduklarını istihbar ettim. Esasen Irakta sıkı yönetim ilanının başlıca sebepleri, intihabatin serbest yapılması takdirinde tahaddüs edecek vaziyetin ne olacağını anlaşılmaması olduğu gibi Kürtlerin son zamanlardaki faaliyetleridir. Bütün kürt muntakalı kâmilan arsey irkindan askeri kuvvetlerle nezareti altında bulundurulmaktadır. Şimdiye kadar tatbik edilen yumuşak siyasetin ve hatta Nisan ayında Hükümet erkani tarafından ziyaret edilen Kürt şeyhlerine verilen bol ihşan ve nişanların tesirsiz kalmaları neticesi sıkı tedbirlere müracaat mecburiyetinin hasıl olduğunu, selahiyetler sarızlardan igitmekdeyim.

Bu sıkı tedbirlere ragsen Kürtlerin Filistin hareketinin neticesine intizar ettikleri ve Zahudi devleti kurulduğu takdirde silaha sarılarak istiklallerini isteyecekleri anlaşılmaktadır. Irakdaki askeri kuvvetlerin tamamile Filistine gitmelerinden istifade ederek livayı isyanı kaldıracakları Hükumetce hissedilmesi ve bunun neticesi olarak Filistine feda miktarda asker gönderilmeyerek, Kürtlerin sakin bulundukları muntakaların adeğa kordon altına alınması, Kürtleri oldukça hayal suğutuna uğrattığıdır.

Sıki Yönetim Komutanlığına Kürtlerin silahlarının toplattırıldığına dair şayialar deveran etmiş ise de bunun doğru olmadığı anlaşılmıştır.

W. H. H.

./.

23.01.2024 TARİHLİ VE 37426022 SAYILI KARAR İLE GİZLİLİĞİ KALDIRILMIŞTIR.

Nagihan EREN

Rapt numarası		Şifre : TAHRİRAT TELEGRAF					
Kaydettim							
Dışişleri Bakanlığı		D.İ. Ş.2.		Müdürlüğü			
Evrakın umumi numarası	Müstenit olduğu evrakın numarası	Şubenin kayıt numarası	Mübeyyiz	Müsevvit	Şube Müdürü	Daire Muavini	Reis Umum Müdür
1477	Genel Kurul	464			Şube Müdürü	H.B.	K
Evrakın hususi numarası		118/167			Şube Muavini	15-9-47	159
Evrakın tarihi							
15/9/1947							
		1 - Şam Elçiliğine 2 - Beirut Elçiliğine 3 - Amman Elçiliğine 4 - Kahire Elçiliğine 5 - Cidde Elçiliğine Ma. Kurul Genelkurmay Başkanlığımızın istihbaratına nazaran, Sovyetler deniz yolu ile Suriye ve Lübnan kıyılarına gizli bir şekilde sovyet subayları çıkarmakta ve Türkçe, Arapça, ve ermenice konuşabilen bu subaylar sovyet servisinin lüzum gösterdiği Arap memleketlerine sokularak yerli komünist teşkilâtı ve ermenilerin yardımı ile temin edilen hüviyet kâğıtları ile halk arasına karışmaktadır. Halen Lübnan'da bulunan Sovyet Genelkurmayına mensub Albay Kavalanof'un gizli bir şekilde idare ettiği bu subaylar yerli komünist ve ermeni unsurlarından faydalanarak sabotaj ve tethiş işlerini idare ve icabında beşinci kol şeklinde hareket etmekle görevlendirilmişlerdir. Bu teşkilâta müvazi olarak mevzu bahis subayların bir kısmı da kürtler vasıtasıyla Türkiye hududunda isyan çıkarmakla tavzif edilmişler ve bu maksatla şimdiden bir kısım kürt rüyesası ile temasa geçmişlerdir. ./..					
Hulâsa							
Suaf							
15.9.1947							
KAPATILDI							
15/9/1947							
K. M.							

15.03.2021 tarih ve 32363030 sayılı Karar ile gizliliği kaldırılmıştır.

